

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Bakalářská práce

Dějiny a mytologie Keltů v českých zemích

Linda Křenková

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Katedra filozofie

Studijní program Humanitní studia

Studijní obor Humanistika

Bakalářská práce

Dějiny a mytologie Keltů v českých zemích

Linda Křenková

Vedoucí práce:

Mgr. et Bc. Dagmar Demjančuková, CSc.

Katedra filozofie

Fakulta filozofická Západočeské univerzity v Plzni

Plzeň 2015

Prohlašuji, že jsem práci zpracovala samostatně a použila jen uvedených pramenů a literatury.

Plzeň, duben 2015

.....

Děkuji vedoucí bakalářské práce Mgr. et Bc. Dagmar Demjančukové CSc. za odborné vedení bakalářské práce a za řadu cenných rad, které mi poskytla během zpracování mé bakalářské práce.

Obsah

1	Úvod	1
2	Protokeltové	2
2.1	Střední doba bronzová (1500-1250 př. Kr.)	3
2.2	Mladší doba bronzová (1250-700 př. Kr.)	4
2.3	Starší doba železná (700-400 př. Kr.)	5
2.4	Mladší doba železná (400 – 0 př. Kr.)	7
3	Hierarchie v keltské společnosti	10
3.1	Druidové	10
3.2	Proroci a pěvci	12
4	Bójové	12
4.1	Obydlí Bójů	15
4.2	Keltská hradiště a oppida	15
5	Mytologie	18
5.1	Proto-mytologie	18
5.2	Keltský pantheon	19
5.3	Keltský kalendář	25
5.4	Kult mrtvých	30
5.5	Posvátný prostor	31
5.6	Posvátné stromy	33
5.7	Kult zvířat	34
6	Závěr	36
7	Seznam literatury	38
8	Resumé	40

1 Úvod

Kdo byli Keltové a jak ovlivnili další vývoj v českých zemích? Byli to hrdí a odvážní bojovníci. Byli to druidové s obdivuhodnou znalostí přírody, s léčitelskými schopnostmi, vynikající astrologové a také nadmíru zruční řemeslníci. Zanechali po sobě nesmazatelnou stopu, která ovlivnila všechny další generace. Zůstalo nám toho po nich relativně mnoho a nelze hovořit jen o věcech materiální povahy. Cílem této práce je historická sonda do jedné etapy dějin naší země a detailnější prozkoumání keltské kultury, jejíž nedílnou součástí je také keltská mytologie. Tento průzkum by měl poskytnout alespoň základní pohled na život Keltů a jejich kulturu na našem území. V této práci byla použita metoda deskripce, kompilace a také interpretace.

Práce je rozdělena do čtyř hlavních okruhů. První okruh mapuje historický vývoj Keltů od střední doby bronzové až po změnu letopočtu. Ve druhém okruhu je blíže popsána keltská hierarchie a zástupci jednotlivých skupin. Třetí okruh je věnován kmeni Bójů a jejich způsobu života, přičemž jsou zde představena i nejvýznamnější keltská hradiště na území našeho státu. Poslední a nejobsáhlejší okruh je věnován keltské mytologii.

Východiskem pro mou bakalářskou práci byla především kniha od Kolektivu autorů *Přehled pravěku světa*, dále kniha A. Bauerové *Keltové v Čechách* a částečně také *Dějiny národa českého I* od Z. Nejedlého. Poslední jmenovaný titul je sice staršího vydání, přesto historie v této knize vyniká dobrým uspořádáním a lze z ní jistě stále čerpat zajímavé informace. Tato literatura mi poskytla základ pro historickou část mé práce. V dalších částech práce, tak jak jsou popsány výše, se použitá literatura prolíná a základní stavební kámen zde tvoří kniha G. J. Caesara *Zápisky o válce galské*, J. Vlčkové *Encyklopedie keltské mytologie*, knihy Z. Podborského *Náboženství našich prapředků* a *Náboženství pravěkých Evropanů*, J. Filipa *Keltská civilizace a její dědictví* a J. MacKillopa *Keltské bájesloví*.

2 Protokeltové

Keltové jsou prvními obyvateli naší země, které dokážeme historicky identifikovat. Území Čech a Moravy bylo od pravěku osidlováno a již nikdy nezůstalo bez obyvatel.¹ Keltské kmeny prošly českou zemí (tak jako mnoha dalšími), usadily se, část z nich ji opustila, část zůstala a splynula s původním obyvatelstvem. Jejich kultura a umění poznamenaly tu naši a obohatily ji. Zůstaly nám po nich kamenné památníky, posvátná místa, jména, která dodnes používáme, a mnoho dalšího. Keltský odkaz je jednoduše spjat s naší zemí.

Keltové představovali etnikum čítající mnoho miliónů lidí, kteří žili v různých kmenových uskupeních. Názvy mnoha z těchto kmenů poskytly svá jména různým národům a zemím, jako např. Britania, Gallia, Helvetia aj. Jméno naší země odvozujeme také od Keltů, konkrétně od keltského kmene Bójů. Ti svou domovinu nazývali Boiohaemum, což dalo vzniknout českému názvu Bohémia.² Zdaleka to není jediný název, který po Keltech do dnešní doby používáme. Jméno řeky Vltavy pochází z ostrogóštiny a původně znělo Wild ahva, což znamená divoká voda. Stejně tak keltský původ mají i jména dalších řek: Labe, Jizera, Ohře, Sázava či Otava.³

Samotný název Keltoi nebo Celtae zaznamenáváme od konce 6. stol. př. Kr. Jedním z prvních dějepisců, kteří se o tomto národu zmiňovali, byl např. Hekataios Milétský (6.-5. stol. př. Kr.), dále Hérodotos z Halikarnassu (pol. 5. stol. př. Kr.), který napsal, že řeka Dunaj (Istros) má prameny v zemi Keltů. Četnější a konkrétnější zprávy lze dohledat od konce 2. stol. př. Kr., např. u řeckého zeměpisce Strabóna. Ten ve svém souboru knih nazvaném *Géografika* popsal bitvu germánských kmenů Kimbrů a Teutonů s Bóji na jihozápadě Boiohaema okolo roku 113 př. Kr. S původem Keltů je svázáno také mnoho legend. Jednu z nich zapsal Titus Livius a vypráví v ní o dvou bratrech, Sigovesovi a Belovesovi, kteří se vydali se svými vojenskými oddíly hledat nová území. Sigoves se podle ní vydal do Hercynského lesa, což je oblast střední Evropy, a Beloves šel do Itálie, přičemž oba tyto směry zachycují oblast hlavní keltské expanze. Nejvíce písemných záznamů o Gallech či Gallatech, jak Římané Kelty často nazývali, se nám dochovalo od Gaia Julia Caesara (100 –

---

¹ BOUZEK, Jan. *Keltové českých zemí v evropském kontextu*, s. 13.

² PODBORSKÝ, Vladimír. *Dějiny pravěku a rané doby dějinné*, s. 202.

³ BOUZEK, Jan. *Keltové českých zemí v evropském kontextu*, s. 13.

44 př. Kr.), který si vedl velmi podrobné a konkrétní údaje o tomto národě. Ve své knize *Zápisky o válce galské* popsal, mimo jiné, jména různých kmenů, řek a pohoří, topografii a keltské etnikum jako takové. Dalším, kdo se Kelty zabýval, byl Plinius Starší nebo Poponius Mely, který nám přiblížil duchovní život Keltů.⁴ Ovšem jak výstižně poznamenává P. B. Ellis v knize *První tisíciletí keltských dějin: Keltové 1000 př. Kr. -51 po Kr.:* “Vzhledem k banální pravdě, že dějiny vždycky píše vítěz, musíme rané dějiny Keltů skládat po kouscích z nepřátelských zmínek Řeků a Římanů.”⁵

Rekonstrukce dávné historie, která bude níže popsána, připravuje půdu pro formování nového lidu a později nového národa, kterým Keltové byli. Zmíněné skupiny a jejich vzájemné prolínání daly vzniknout keltskému etniku, můžeme ho nazvat Protokelty. Keltové samotní o sobě žádné písemné zprávy nezanechali. Ne proto, že by byli negramotní, ale z důvodů, které budou vysvětleny v další části práce. Na našem území žili bezpochyby již před rokem 700 př. Kr., ale abychom se mohli držet nějakého vodítka, museli bychom navazovat na společné indoevropské kořeny a zde bychom se opírali jen o hypotézy. Je proto velmi obtížné zmapovat období před tímto datem. Naštěstí se s tím poměrně úspěšně vypořádali archeologové a historikové, kteří se shodují na tom, že za období kulturní keltské expanze můžeme považovat počátek doby železné (700 – 500 př. Kr.), tedy halštatskou kulturu.⁶

2.1 Střední doba bronzová (1500-1250 př. Kr.)

Osídlení Čech a Moravy v době kamenné bylo velmi nepatrné nebo téměř žádné. Převážně jižní Čechy byly v této době bez stop osídlení. Příčinou byla značná nedostupnost tehdejší krajiny, která prakticky znemožňovala příliv obyvatel ze severu. Čechy byly rozděleny na dvě části divokým neproniknutelným pralesem, táhnoucím se od východu k západu. Jediným přístupovým bodem mohla být Vltava, protékající tímto pralesem, která však byla v tomto úseku zcela neschůdná a nesplavná.⁷

---

⁴ PODBORSKÝ, Vladimír. *Dějiny pravěku a rané doby dějinné*, s. 202.

⁵ ELLIS, Peter Berresford. *První tisíciletí keltských dějin: Keltové 1000 př. Kr.-51 po Kr.*, s. 17.

⁶ ELLIS, Peter Berresford. *První tisíciletí keltských dějin: Keltové 1000 př. Kr.-51 po Kr.*, s. 14.

⁷ NEJEDLÝ, Zdeněk. *Dějiny národa českého 1*, s. 214.

Větší osídlení bylo zaznamenáno v době bronzové v období mezi lety 1500 – 1250 př. Kr. Ve střední Evropě se objevují tzv. mohylové kultury, které získaly svůj název podle způsobu pohřbívání svých mrtvých, kdy byla na tělo zemřelého navršena mohyla. Tyto kultury vynikaly, oproti kulturám rané doby bronzové, kvalitnějšími zbraněmi, jemným náčiním, jako byly např. pinzety nebo břitvy a kupříkladu lepším usazením seker do násady. Předpokládá se, že v popředí jejich zájmu bylo zemědělství a pastevectví. Keramika však nebyla zdaleka tak propracovaná jako v rané době bronzové a byla poměrně strohá a chudě zdobená. V hrobech mužů byly nalezeny zbraně a toaletní potřeby, případně drobné ozdoby. Hroby žen obsahovaly hojné ozdoby, jimiž se v té době ženy s oblibou zdobily. Pohřby byly žárové, někdy také kostrové (tělo zemřelého bylo uloženo ve skrčené poloze, většinou na pravém boku a s hlavou otočenou na jih). Mohylové kultury zabíraly jižní část střední Evropy od Karpatské kotliny po Alsasko. Pro účely této práce nebudu jmenovat všechny skupiny této kultury, ale postačí zmínit ty, které se přímo dotýkají vývoje na našem území. Jednou z nich byla středodunajská skupina zasahující Dolní Rakousko, jižní Moravu a západní Maďarsko a postupně pronikající i do středních Čech. U této skupiny převažovaly kostrové pohřby. Keramika byla zdobena plasticky a byly nalezeny časté depoty čerstvě vyrobené keramiky. Druhou skupinou byla středočeská skupina, která byla zastoupena ve středních a severozápadních Čechách. Jedním ze znaků této skupiny jsou ploché i mohylové hroby. Pohřby byly žárové i kostrové a to v obou případech. Dalším znakem jsou nalezená sídliště. Třetí skupina, která nás zajímá, nese název česko-falcká. Zabírala oblast západních a jižních Čech a východní Bavorsko. Hroby byly téměř výhradně mohylové a pohřby častěji žárové než kostrové. Ostatky byly uloženy přímo v zemi nebo v urnách. Keramika, jako amfory s uchy, mísy, či džbány, byla bohatě zdobena rytím. Vývoj v severním středoevropském pásu je poměrně složitý, zmíníme tak jen kulturu, která vládla oblasti na severu Čech, Sasku, Slezsku a Braniborsku a která nesla název lužická.⁸

2.2 Mladší doba bronzová (1250-700 př. Kr.)

Ve 13. stol. př. Kr. dochází k masivnímu nárůstu obyvatelstva, k posunům některých kmenů a jejich částečné obměně a mohylovou kulturu vytlačuje nastupující kultura

---

⁸ KOLEKTIV. *Přehled pravěku světa*, s. 63-68.

popelnicových polí. Tento nárůst je zjevný především v severní Evropě a lužická kultura se stává dominantní. Část středoevropských a severoalbánských kultur expanduje do jižní části Evropy, jako je Balkán, Itálie, Francie a Španělsko. V jižních Čechách a v jižním Německu se nacházejí kultury, které můžeme považovat za přímé předchůdce Keltů, nicméně nám jsou dosud neznámé. Kultura popelnicových polí je specifická způsobem pohřbívání zemřelých. Zcela dominují žárové pohřby v urnách (popelnicích – odtud je odvozen název kultury), ale řidčeji se objevují i žárové pohřby, bez popelnic v jamce nebo pod mohylami, nebo kostrové pohřby. Výjimečně byly nalezeny hroby velkých náčelníků oblečených do zbroje a na vozech a součástí jejich pohřební výbavy bylo i množství darů. Tyto kultury uměly velmi dobře zpracovat bronz. Objevovaly se bronzové nádoby, nástroje jako srp a nůž, vojenská výzbroj (štít, pancíř, nákolnice a přilba) a výroba skleněných perel zažila svou renesanci. Zemědělství se rozvíjelo a došlo ke značnému nárůstu zemědělské produkce.⁹ Tato charakteristika je velmi obecná a týká se popelnicové lidu jako jednoho celku. Samozřejmě každá kultura tohoto období, tak jak budou níže jmenovány, má svá specifika. Ať už se jedná o pohřební ritus, způsob zpracování a zdobení keramiky či bronzu, uspořádání osad apod. Popisování jednotlivých předkeltských kultur však není hlavním předmětem této práce, proto se v tomto případě spokojíme s obecným popisem.

Kromě již zmíněné lužické kultury se v období popelnicového lidu v Čechách a na Moravě vyskytují také další kultury. Jednou z nich je popelnicová kultura severoalpská a další je popelnicová kultura středodunajská, která navázala na mohylovou kulturu středodunajskou. Na mohylovou kulturu česko-falckou navázaly kultury knovízská a milavečská a ve východních Čechách a na severní Moravě se utváří kultura slezská.¹⁰

2.3 Starší doba železná (700-400 př. Kr.)

Starší doba železná se datuje do období mezi 700 – 400 př. Kr. V jejím počátku byly používány drobné železné nástroje a občas železné zbraně. Docházelo k nárůstu hradišť, která zřejmě sloužila jako jakási kmenová centra na daném území. Pravděpodobně vlivem válek a klimatických změn došlo k dalšímu pohybu obyvatel. Populace se výrazně snížila a s ní i

⁹ KOLEKTIV. *Přehled pravěku světa*, s. 68-69.

¹⁰ KOLEKTIV. *Přehled pravěku světa*, s. 68-72.

počet osad a jejich podoba. V dalším vývoji byl, ale zaznamenán obrat a s ním začalo období rozkvětu. Ve střední Evropě se opět ustálila nová společnost, pro kterou bylo používání železných zbraní a nástrojů již samozřejmostí. Tato kultura byla ve srovnání s kulturou mohylovou a popelnicovou bohatší a nesla název halštatská.¹¹ Tento název je odvozen od pravěkých solných dolů poblíž městečka Hallstat v rakouských Alpách. Bylo zde nalezeno rozsáhlé pohřebiště takového rozsahu a hodnoty, že se toto pojmenování stalo jakousi charakteristikou starší doby železné.¹² Pohřební ritus této doby se vyznačuje velkou diferencí vypovídající o rozdílnosti společenských vrstev. Byly nalezeny četné hrobové komory s dřevěnou srubovou konstrukcí vyhloubené pod zemí, které patřily patrně náčelníkům. Také hroby válečníků, které svědčí o vzniku této nové společenské vrstvy, byly bohatě vybaveny a v některých se nacházely dokonce čtyřkolé vozy. Oproti tomu hroby řadových členů a žen byly podstatně chudší, což mimo jiné ukazuje na nerovné postavení žen.¹³

Na kulturu popelnicových polí středodunajských navázala kultura východohalštatská, dále se nově zformovala kultura horákovská (jižní Morava) a knovízskou popelnicovou kulturu nahradila kultura bylanská. Ve Slezsku pokračovala kultura lužická a zaznamenáváme také halštatskou kulturu jihočeskou a západočeskou a na východě Čech platěnickou.¹⁴

Pro závěrečný stupeň halštatského období je příznačný další rozmach. Projevoval se v hustotě osídlení, vznikaly sítě opevněných hradišť a především se prohloubily sociální rozdíly. Kmenům již vládla knížata nebo barbarští králové, kteří se obklopovali honosnými předměty pocházejícími ze Středomoří. Došlo tak poprvé ke kontaktu střední Evropy a antické civilizace. Byly sem přiváženy řecké vázy, vína, etruské umění a mnoho dalšího. Úroveň jednotlivých halštatských kultur se začala pomalu vyrovnávat, nicméně určité rozdíly stále přetrvávaly. Oblasti, které přišly do styku s antickou kulturou, vykazovaly vyšší kulturní úroveň, přičemž mezi tyto oblasti spadají i Čechy. Aristokracie se zcela oddělila od zbytku společnosti a vládla na svých panských sídlech. Zcela očividné byly rozdíly mezi hroby aristokracie, která vlastnila bohatě vybavené mohyly mající funkci hrobky pro všechny členy rodiny, a hroby obyčejného lidu. Ty byly jednoduše vybaveny a byly ploché.¹⁵

---

¹¹ KOLEKTIV. *Přehled pravěku světa*, s. 72-73.

¹² BAUEROVÁ, Anna. *Keltové v Čechách: Průvodce po památkách keltské kultury*, s. 49-50.

¹³ KOLEKTIV. *Přehled pravěku světa*, s. 73.

¹⁴ KOLEKTIV. *Přehled pravěku světa*, s. 73-76

¹⁵ KOLEKTIV. *Přehled pravěku světa*, s. 73-76.

Do této chvíle jsme se vývojem dějin zabývali poměrně obecně, nicméně jsme měli stále na zřeteli návaznost na prvopočátek keltského etnika. V tomto bodě, tedy na počátku doby železné, konečně můžeme vysledovat první keltské kmeny.

2.4 Mladší doba železná (400 – 0 př. Kr.)

Na halštatskou kulturu navazuje a v počátcích se s ní překrývá kultura laténská. *Je totožná s označením mladší doba železná a představuje obdivuhodné období keltské moci, dovednosti, řemesel, umění a vůbec veškerého vlivu. Halštat znamenal neodmyslitelnou přípravu, v laténu vítězí keltský duch.*¹⁶ Počátek laténské epochy spadá do období 500 př. Kr. a je odvozen od významného naleziště u osady La Tène, které se nachází na břehu Neuchâtelského jezera ve Švýcarsku.¹⁷

Nyní je již zcela zřejmé, že etnogenezi Keltů předchází poměrně složitý vývoj, jehož počátky spatřujeme v mohylové kultuře (někteří archeologové se domnívají dokonce v eneolitu) a svou formu do něj otiskuje také kultura lidu popelnicových polí. Jak již bylo zmíněno, jednotlivé kulturní skupiny vykazovaly, především v průběhu halštatského období, značnou odlišnost při svém vývoji od ostatních. Zejména ve střední Evropě byl vývoj rychlejší než jinde, což se projevovalo vyšší hospodářskou, technickou a společenskou úrovní. Knížecí vrstvy měly již značnou moc a vládly ze svých opevněných sídel. Společenskou důležitost knížecí vrstvy lze poměrně dobře reprezentovat na pohřebním ritu. Po celé střední Evropě byly nalezeny mohyly z kamenných nebo hliněných příkrovů o průměru 80 a více metrů a výšce až 8 m. Těla vládců byla někdy ukládána ve čtyřkolovém, později dvoukolovém, voze do komor z dřevěných trámů, kam byli následně pochováni také jejich rodinní příslušníci. Spolu s nimi zde bylo uloženo množství hodnotné výbavy (keramika, zlaté šperky, bronzové etruské konvice a mnoho dalšího). Postupem času lze i na této výzdobě pozorovat změny. Halštatský strohý styl nahrazuje tzv. starolaténský sloh vyznačující se svou

---

¹⁶ BAUEROVÁ, Anna. *Keltové v Čechách: Průvodce po památkách keltské kultury*, s. 87.

¹⁷ BAUEROVÁ, Anna. *Keltové v Čechách: Průvodce po památkách keltské kultury*, s. 87-88.

zdobností. Na keramice a na kovových špercích se objevovaly masky a rostlinné i jiné ornamenty. Archeologové se domnívají, že tento sloh je již součástí keltské kultury.¹⁸

Naleziště z kostrových pohřebišť dokazují, že keltské hospodářství této doby dosahovalo vysoké úrovně. Keltové uměli tavit železo z rud v pecích, které dosahovaly teploty 700-800 °C, a tuto oblast rozvinuli na našem území v masovém měřítku. Velmi vzkvétala také oblast zemědělství, které spolu s lovem a chovem dobytka představovalo hlavní zdroj obživy. Keltové obohatili Evropu o zemědělské nástroje vysoké kvality. Jako např. o železnou kosu nebo radlici, o primitivní žací stroj, kamenné mlýnky na obilí, lopaty, břitvy, pily, hřebíky a mnoho dalšího. Nástroje, které dokázali vyrobit, používáme téměř nezměněné dodnes. Keramika se značně zdokonalila a dosáhla sériové výroby díky rychle se točícímu hrnčířskému kruhu, který Keltové používali. K výpalu používali pece dosahující teplot mezi 600-800 °C.¹⁹

Keltské řemeslníky vyrábějící šperky můžeme bez větších rozpaků nazvat umělci. Jejich dovednost, s jakou uměli opracovat bronz, železo, ale také zlato a stříbro, představuje vrchol umění v pravěku. Mezi jejich nejčastější výrobky patřily různé spony, nákrčníky, nákotníky, diadémy a další předměty sloužící ke zdobení, které mělo u Keltů značnou oblibu.

Obrázek 1 Výběr jemné a užitkové keramiky z 1. a 2. stol. (Drda, Rybová, 1998)

¹⁸ KOLEKTIV. *Přehled pravěku světa*, s. 77-78.

¹⁹ KOLEKTIV. *Přehled pravěku světa*, s. 78-81.

S tímto všeobecným rozvojem úzce souvisel také dálkový obchod, jehož důsledkem byla i změna platidel. V období mezi druhou pol. 2. stol. a 1. stol. př. Kr. se v Evropě začaly objevovat první zlaté, stříbrné a potinové mince (potin je slitina mědi, cínu a stříbra, příp. olova²⁰), kdy jako

Obrázek 2 Zlatá keltská mince v Čechách, nejstarší mince ražená na našem území. 1 Nechanice u Hradce Králové. Napodobenina statérů. - 2 Hradiště u Stradonic nedaleko Berouna. Mince se stočeným drakem. - 3 Kopydno u Jičína. Mince s obrazem kance. (Filip, 1995)

předloha sloužily z počátku řecké vzory z doby Filipa a Alexandra Makedonského a později již Keltové užívali vlastní motivy.²¹

Opevněná střediska byla základem pro vznik prvních měst, tzv. oppid.²² Název pro oppidum je převzatý z latiny a skrývá se pod ním keltské hradiště mohutně opevněné kamennými hradbami.²³ Oppida se stavěla na vyvýšených a těžce dostupných místech a většinou byla poblíž významných obchodních křižovatek nebo surovinových základen.²⁴

V období změny letopočtu moc Keltů slábla a následně se zhroutila pod nárůstem moci Římanů (jih) a Germánů (sever). Což sice svědčí o konci epochy jednoho etnika na našem území, nicméně jeho odkaz, zejména keramika a hospodářský rozvoj, přetrval až do počátku středověku.²⁵

²⁰ ČIŽMÁŘOVÁ, Jana. *Encyklopedie Keltů na Moravě a ve Slezsku*, s. 94.

²¹ KOLEKTIV. *Přehled pravěku světa*, s. 81-82.

²² KOLEKTIV. *Přehled pravěku světa*, s. 77-82.

²³ ČIŽMÁŘOVÁ, Jana. *Encyklopedie Keltů na Moravě a ve Slezsku*, s. 89.

²⁴ BAUEROVÁ, Anna. *Keltové v Čechách: Průvodce po památkách keltské kultury*, s. 127.

²⁵ KOLEKTIV. *Přehled pravěku světa*, s. 83.

3 Hierarchie v keltské společnosti

Jak praví Caesar: *“V celé Galii jsou pouze dva stavy lidí, kteří něco znamenají a těší se vážnosti.”*²⁶ Těmito stavy měl Caesar na mysli kněží, neboli druidy, a rytíře - jezdce. Tyto dva stavy představují elitu společnosti, která je doplněna o zbývající část obyvatelstva, kterou tvořili proroci, pěvci a prostý lid.

V čele kmene stál král a aristokracie, vládnoucí složkou byli ovšem také druidové. Za základní společenskou jednotku byla považována rodina, což dokládají četné archeologické nálezy. V rodinných poměrech vládl výrazný patriarchát a celá rodina byla otci zavázaná poslušností. Nicméně i ženě-matce byla prokazována úcta a měla nárok na jisté ohledy. Pokud pro to měla předpoklady, mohla se stát kněžkou, věštkyní či správkyní svatyně. Dívky vstupovaly do manželství s věnem, které muž nesměl utratit, naopak jeho úkolem bylo jej rozmnožit. Muž mohl mít pouze jednu ženu. Dědické právo přecházelo z otce na syna - dívky dostaly věno. Pokud se stalo, že muž měl jenom dcery, pak majetek dědila vyvolená dcera, která však musela být vdaná a mít děti.²⁷

3.1 Druidové

Význam slova druid je nejčastěji překládán jako „vědoucí“, lépe řečeno „velmi mnoho vědoucí/vidoucí“. Svůj původ má v indoevropském slově „wid“ a jeho superlativu „dru“.²⁸ Dle Caesara se druidové ve společnosti těšili velké vážnosti. Byli to kněží, kteří obstarávali bohoslužby a oběti různého charakteru. Byli zároveň soudci, kteří rozhodovali o věcech soukromých i veřejných, ať se jednalo o jakýkoliv zločin a vynesení trestů. V čele všech druidů stál jeden z nich, který pobíral nejvyšší vážnost a disponoval nejvyšší mocí. Když zemřel, stal se jeho nástupcem ten nejdůstojnější z ostatních druidů a pokud bylo více sobě rovných, byl jejich vůdce zvolen hlasováním, příp. o své prvenství bojoval se zbraní v ruce.²⁹ Irské prameny dokládají, že mezi druidy byly i ženy. O existenci druidek v našich končinách

---

²⁶ CAESAR, Gaius Julius. *Zápisky o válce galské*, s. 157.

²⁷ BAUEROVÁ, Anna, *Keltové v Čechách: Průvodce po památkách keltské kultury*, s. 139-140.

²⁸ VLČKOVÁ, Jitka. *Encyklopedie keltské mytologie*, s. 90.

²⁹ CAESAR, Gaius Julius. *Zápisky o válce galské*, s. 157-158.

však nemáme žádné důkazy.³⁰ P. B. Ellis zmiňuje Cicerona, který zaznamenal druidy jako „vynikající přírodovědce se znalostmi fyziky a astronomie.“³¹ Druidské náboženství vycházelo z nesmrtelnosti duše, která se rodí stále znovu jen v jiné podobě. Antický svět toto učení, jehož stoupencem byl v 6. stol. př. Kr. také filosof Pýthagoras, nazýval metempsychózou (v dnešní době užíváme pojmu reinkarnace).³² Druidové byli osvobozeni od placení daní a od branné povinnosti, což dle Caesara bylo samo o sobě podnětem pro mnohé rodiny, aby své potomky posílaly do učení k druidům. Na druhou stranu stát se druidem trvalo až dvacet let a bylo zapotřebí vynikající paměti. Museli znát nazpaměť velké množství veršů a textů, protože, jak bylo zmíněno v úvodu, zde neexistovala žádná písemná tradice. Písemné zaznamenávání druidského učení se považovalo za bezbožnost a hřích. Caesar se domníval, že důvody pro takovéto konání byly dva: jednak nechtěli, aby se jejich učení šířilo mezi další lid, a zároveň si tak neustále cvičili paměť. V každodenním životě však používali písmo řecké.³³ Ze svědectví různých antických autorů se dozvídáme, že výuka noviců probíhala v jeskyních v odlehlých lesích. *“Byli to tedy teologové, historikové, právníci, astronomové, filozofové, lékaři a výběrově i literáti; mohli být válečníky a politiky. Jejich starostí byla také péče o kalendář.”*³⁴ Druidové se pravidelně účastnili místních kmenových shromáždění, konaných na zasvěcených místech, která měla sloužit k projednávání důležitých otázek kmene, a každoročně také čistě druidského shromáždění, které se odehrávalo někde v blízkosti dnešního Chartres, což měl být střed Gallie. Na tato shromáždění se sjížděli druidové ze všech možných kmenů.³⁵

Během rituálních obřadů používali magické („kouzelné“) hůlky, které vyráběli většinou z tisu, jeřábu nebo hlohu a zdobili je různými vyřezávanými symboly. Znamení dokázali vyčíst z plamenů a kouře a do stavu, kdy byli schopni vidění, se dostávali tím, že žvýkali syrové maso.³⁶

---

³⁰ MACKILLOP, James. *Keltské bájesloví*, s. 53.

³¹ ELLIS, Peter Berresford. *První tisíciletí keltských dějin: Keltové 1000 př. Kr. -51 po Kr.*, s. 21.

³² MACKILLOP, James. *Keltské bájesloví*, s. 54.

³³ CAESAR, Gaius Julius. *Zápisky o válce galské*, s. 158-159.

³⁴ PODBORSKÝ, Vladimír. *Náboženství pravěkých Evropanů*, s. 378.

³⁵ PODBORSKÝ, Vladimír. *Náboženství pravěkých Evropanů*, s. 379.

³⁶ MACKILLOP, James. *Keltské bájesloví*, s. 56.

Římané druidy silně opovrhovali, což se stalo také důvodem k jejich pronásledování. V anglosaském světě byla tato nenávist završena masakrem v roce 61 n. l. na ostrově Anglesey, kam se pronásledování druidové uchýlili a kde byli pobiti římskými vojsky.³⁷

3.2 Proroci a pěvci

Ve sféře duchovního života se společně s druidy prolínala také vrstva s nižší kněžskou hodností nazývaná euhagové,³⁸ o nichž nám toho není příliš známo, a dále proroci (vates). Předmětem jejich zájmu, jak již sám název napovídá, bylo věštění a s ním spojené přinášení obětí. Zároveň se však zaměřovali i na literární činnost, zejména na hrdinskou a náboženskou poezii.³⁹

Úkolem bardů, jak byli často nazýváni, bylo především udržovat a rozvíjet keltskou hrdinnou a náboženskou mytologii. Skládali básně a písně k náboženským příležitostem, ale i k civilnímu způsobu života. Tyto básně a písně doprovázeli na nástroj podobající se lyře. Dokonce se neostýchali ani satiry cílené na výše postavené Kelty, kteří proto měli z bardů pravděpodobně oprávněné obavy.⁴⁰

4 Bójové

Je na místě říct si také, kdo byli Bójové - kmen, který se na našem území usídlil na několik století. Zda to byli jen hrůzu nahánějící neurvalí bojovníci, nebo, jak už je z výše uvedeného jasné, zda tvořili také poetické učené a duchovní společenství s vytříbeným chováním? Jak je viděli jejich nepřátelé? Jak je můžeme vnímat prostřednictvím archeologie a příbuzných věd?

---

³⁷ MACKILLOP, James. *Keltské bájesloví*, s. 56.

³⁸ PODBORSKÝ, Vladimír. *Náboženství našich prapředků*, s. 104.

³⁹ PODBORSKÝ, Vladimír. *Náboženství pravěkých Evropanů*, s. 378.

⁴⁰ PODBORSKÝ, Vladimír. *Náboženství pravěkých Evropanů*, s. 378.

*“Antické zprávy hovoří o Keltech jednou jako o divokých nájezdnících, divoších a barbarech, pohrdajících smrtí stejně jako krásou antických měst, jindy vychvalují jejich hlubokou oddanost náboženství a pozoruhodnou učenlivost. Zrovna tak ovšem zmiňují jejich sklon k obžerství a hromadění zlata, zálibu v dekorativnosti stejně jako důvtipnost a schopnost napodobení.”*⁴¹ Archeologové mohou s tímto popisem jenom souhlasit a přidat k němu další poznatky.

Z již zjištěných informací víme, že Bójové zde sídlili v laténském období, přibližně od konce 4. stol. př. Kr., a dali jméno naší zemi. Není zcela jasné, zda jejich výskyt na našem území spojuvat s postupným přílivem „historických Keltů“. Byl to totiž kmen velmi rozsáhlý a rozvětvený a neustále v pohybu. Jejich mohutné uskupení, valící se přes Alpy do Itálie, dopředu šířilo oprávněný strach, hrůzu a paniku. Koneckonců i samotné jméno mělo hrůzu vzbuzovat, znamenalo totiž Strašní.⁴² Jejich vpád do Itálie, spolu s dalšími kmeny, na počátku 4. stol. př. Kr. byl drtivý. Zcela si podrobili severní Itálii a jejich tažení směřovalo k Římu, který následně dobyli a zpusťovali. Podle dobových zpráv zde Bójové vynikli jako obzvláště udatní, ale také obzvláště krutí bojovníci. Celý antický svět tato událost velmi rozrušila, protože se jednalo o první velmi dobře organizovaný „barbarský“ útok na Řím, čímž si Bójové vysloužili nesmazatelné místo ve světových dějinách. Druhou velmi významnou událostí byla v r. 113 př. Kr. tentokrát obrana Říma. Bójové dokázali v první vlně odrazit nepřátelský kmen germánských Kimbrů valící se na Řím a následně ve druhé vlně odrazili Kimbry spojené s keltskými Teutony, což se dosud nepodařilo ani mocnému Římu. Díky této události značně stoupla vážnost a sláva Bójů. Válečných výprav Bójů bylo mnoho a na různých místech a pro tuto práci není prostor je všechny jmenovat. Za zmínku však ještě určitě stojí válečné tažení na počátku 3. stol. př. Kr. do Řecka, kdy se po překročení Dunaje a proniknutí k Sávě zmocnili v r. 279 Makedonie a Řecka, přičemž neopomněli vyplenit a vyloupit ani Delfy.⁴³ Po nějaké době, na konci 3. a na počátku 2. stol. př. Kr., se Římané vzpamatovali z drtivé porážky a začali Kelty ze své země vytlačovat. Ti se pod tímto tlakem začali usazovat v Evropě a pravděpodobně právě i v Čechách. Předpokládá se, že v tomto období došlo k posílení již usazených Bójů v Boiohaemu.⁴⁴

---

⁴¹ ČIŽMÁŘOVÁ, Jana. *Encyklopedie Keltů na Moravě a ve Slezsku*, s. 10.

⁴² BAUEROVÁ, Anna. *Keltové v Čechách: Průvodce po památkách keltské kultury*, s. 24-25.

⁴³ NEJEDLÝ, Zdeněk. *Dějiny národa českého 1*, s. 278-279.

⁴⁴ BAUEROVÁ, Anna. *Keltové v Čechách: Průvodce po památkách keltské kultury*, s. 25.

Celý keltský svět, Bóje tedy nevyjímaje, proslul také uctíváním kultu lebek, což dokládají četné archeologické nálezy. Zazděné lebky ve svatyních, naskládané ve výklencích, a různá umělecká vyobrazení byly nalezeny ve všech oblastech, kde Keltové žili. Tento kult má své kořeny již v pravěku.⁴⁵ *“Původní magicko-náboženská hodnota „useknuté hlavy“ byla později posílena představami, které do lebky umísťovaly prvotní zdroj semen virile a sídlo „ducha“ . Pro Kelty byla lebka především božským zásobníkem posvátné síly, který chránil majitele proti všem druhům nebezpečí a zároveň mu zajišťoval zdraví, bohatství a vítězství.“*⁴⁶

Na základě toho, co bylo o Bójích řečeno, je pomalu těžko uvěřitelné pokládat je za cokoliv jiného než za bojovníky. Jak vidno, některé složky tohoto kmene byly prakticky v neustálém pohybu a na válečných výpravách, byly však i takové, jak dokazuje např. historie naší země, které se usadily a žily vcelku poklidným životem.

Předešlý obraz je tedy značně zkreslený a zachycuje jen jednu, bojovou, složku tohoto kmene, která se i u Bójů žijících na našem území z kmenového uskupení oddělovala a vydávala se na samostatné výpravy, ze kterých se často již nevracela. Přesto však kmen těmito odlukami nebyl nikterak oslaben. Bójové navázali na tisíciletý vývoj českých zemí a pokračovali v navyšování kulturních hodnot. Zdeněk Nejedlý v knize *Dějiny národa českého I* dokonce období, kdy u nás Bójové sídlili, nazývá zlatou dobou starověku.⁴⁷ O to smutnější je tak konec Keltů–Bójů v Čechách. Jejich vyspělá společnost se svou nezaměnitelnou kulturou, technicky, hospodářsky, politicky i duchovně na výši, již nemohla sklidit, co na počátku zasela. Její vývoj ukončil v období okolo změny letopočtu vpád germánských Markomanů, jejichž vyspělost zdaleka nedosahovala vyspělosti Keltů. V některých výrobních oblastech sice převzali menší část keltských výtobytků, ale zcela jistě nedokázali navázat na vyšší formu společenského uspořádání.⁴⁸

---

⁴⁵ ELIADE, Mircea. *Dějiny náboženského myšlení*, s. 129.

⁴⁶ ELIADE, Mircea. *Dějiny náboženského myšlení*, s. 129.

⁴⁷ NEJEDLÝ, Zdeněk. *Dějiny národa českého 1*, s. 280-282.

⁴⁸ PLAINER, Radomír a RYBOVÁ, Alena. *Pravěké dějiny Čech*, s. 674-675.

4.1 Obydlí Bójů

Podle Caesara, Tacita, Strabona i Plinia většina Keltů, Bóje nevyjímaje, žila ve vesnicích postavených přímo uprostřed polí, která obdělávali. Domy, lépe snad říci chatrče, byly stavěny ze dřeva a střecha byla slaměná došková, což potvrzují i archeologické nálezy. Na našem území se stavěla obydlí o půdorysu čtverce nebo obdélníku a byla zapuštěna půl metru i více do země. U jedné stěny domu byla do hlíny vytesaná lavice. Jednalo se o příbytky nikterak nákladné, ani pracné (pro př. se u nás jedná o naleziště u Tuchlovic na Novostrašecku, v Soběsukách na Žatecku či v Hostomicích u Bíliny aj.). Nicméně archeologové prozatím nejsou schopni rozlišit stavby domácího osazenstva od staveb přistěhovalých Keltů.⁴⁹

Ke změně dochází v mladší době laténské, kdy se u staveb začala objevovat kamenná podezdívka (tarasovité zdivo bez malty) - obzvláště v oblasti jižních Čech (Kbelnice u Strakonice). Některé podezdívky byly poměrně rozsáhlé (13 x 3,5 m). Podlahy byly hliněné, zčásti kamenné a stěny, někdy omítnuté, tvořila kulatina, při jejímž spojování se používaly železné hřeby a skoby. Uvnitř domu byl krb, který byl umístěný v malém výklenku. Na dveřích se již nacházel kvalitní zámek, dokonce i se železnými klíči. V tomto období se začaly objevovat také stavby, jejichž půdorys byl kruhovitý a stavební technika byla odlišná od výše popsané. V domě bývala zpravidla jedna místnost, ale nebylo výjimkou, když měl dům místností více.⁵⁰

4.2 Keltská hradiště a oppida

Název pro oppidum pravděpodobně vychází z latinského ob pedes, což znamená opevněné místo, které je nutno obejít. Jak zde již zaznělo, stavěla se na nepřístupných, nejlépe vyvýšených místech. Za předchůdce oppid můžeme v době halštatské považovat keltská opevněná hradiště - refugia. Nacházela se také na nepřístupných místech a jejich stavitelé často využívali skalních stěn a srázů, které ještě obehnali kamennými valy k lepšímu opevnění svých hradišť, čímž se z nich prakticky stávaly nedobytné pevnosti. Takovýcto

---

⁴⁹ FILIP, Jan. *Keltská civilizace a její dědictví*, s. 93.

⁵⁰ FILIP, Jan. *Keltská civilizace a její dědictví*, s. 93-94.

hradišť bylo na území našeho státu mnoho (obzvláště v jižních Čechách např. hradiště Věneč u Lčovic nebo Sedlo, považované za naše nejvyšší hradiště). Hradiště byla využívána i později v době laténské, kdy sloužila jako útočiště v těžkých časech. Lidé se sem stahovali i se svým dobytkem a dočasně přebývali v narychlo zbudovaných prostých chatrčích.⁵¹

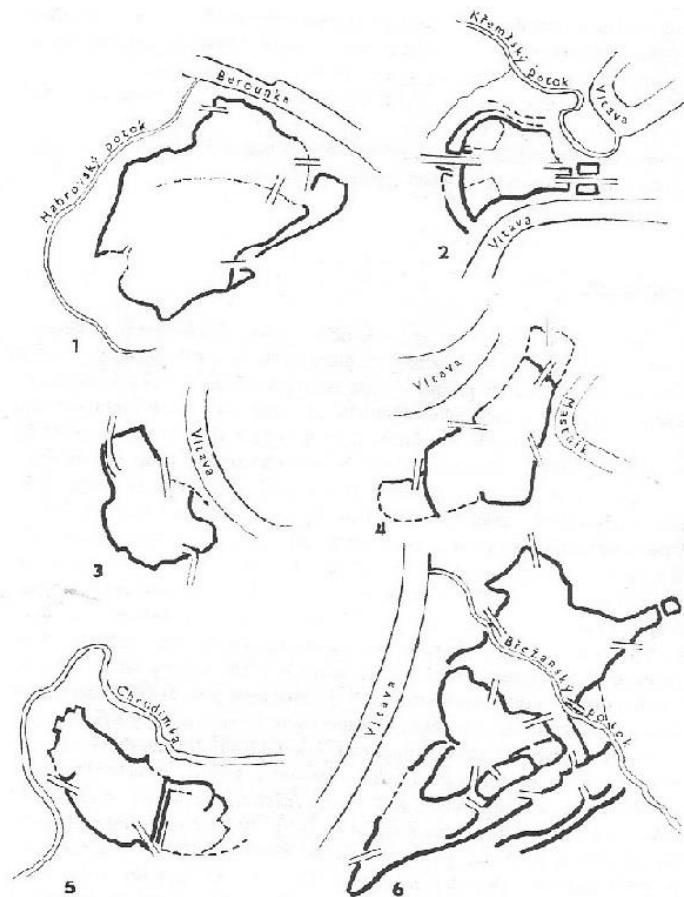
Ke změně začalo docházet ve 2. stol př. Kr., a to z různých důvodů, které souvisely s mnoha faktory - např. s nárůstem populace, velkou koncentrací majetku apod. Ale byl zde také jeden podstatný vliv, který se dotkl patrně všech Keltů. Tímto popudem byly neustálé výboje germánských Kimbrů - obzvláště ten z r. 113 př. Kr. Keltové na tyto vpády zareagovali zvýšenými bezpečnostními opatřeními, tedy stavbou oppid. Byla to strategicky umístěná centra ochraňující již velký počet obyvatel a značný movitý majetek včetně dílen a mincoven, které se nacházely zpravidla u naleziště nerostných surovin. Některá oppida měla plnit funkci především strategickou. V období, kdy vpády Germánů nabíraly na intenzitě, plnila dokonce funkci ústupovou. Oppida se v jednotlivých zemích značně lišila a s ní i technika výstavby. Podle archeologických průzkumů byla oppida na našem území stavěna způsobem, který byl známý již v halštatské kultuře. Jednalo se o hradbu, jejíž základ tvořila dřevěná kostra, která byla z vnějšku chráněna kamennou zdí podepřenou obrovskými trámy svisle zapuštěnými do země. Byla stavěna tak, aby byla dobře chráněna ze severu. Tuto ochrannou vrstvu často plnila řeka. Tak je tomu i u našeho nejvýznamnějšího oppida, jímž je Hradiště u Stradonic (nedaleko Berouna). Nachází se v nadmořské výšce 380 m a rozkládá se na ploše cca 82 ha. O systému opevnění toho příliš nevíme, ale na několika místech byla zjištěna kamenná zeď o šířce 2,5 m. Pravděpodobně zde bylo předhradí a vlastní hradiště, ve kterém se nacházelo mnoho dílen (hrnčířská, kovolitecká, emailéřská, kovářská a další) a zcela jistě se zde také razily mince (byl zde nalezen poklad čítající 200 zlatých mincí). Nálezy nasvědčují, že zde probíhaly obchodní styky s římským světem, čehož důkazem jsou různé spony, vinné amfory, bronzové nádoby a mnoho dalšího. Svůj úpadek zažívalo Hradiště pravděpodobně již pod germánskou nadvládou.⁵²

---

⁵¹ FILIP, Jan. *Keltská civilizace a její dědictví*, s. 102-103.

⁵² FILIP, Jan. *Keltská civilizace a její dědictví*, s. 104-108.

Dalším velmi významným oppidem je Hradiště nad Závistí u Zbraslavi, které spolu s Šancemi tvoří soustavu pevností. Rozprostírají se na ploše okolo 170 ha.⁵³ *“Vlastní jižní Hradiště spadá na západě v plošinu „U altánu“ vypínající se asi 150 m nad hladinou Vltavy; ještě o 50 m výše je nejvyšší místo, akropol. Celé hradiště je obeháno valem s příkopem, místy (u akropole) dosud až 6 m vysokým a u paty 25 m širokým.”*⁵⁴ Hradiště je rozděleno množstvím teras, na kterých byly zřejmě obytné domy. O sto metrů níže na jižní straně, se nachází podhradí nesoucí název Adámkovo mýto. Z výzkumů je

Obrázek 3 Plány oppid v Čechách: 1 - Stradonice, 2 - Třisov, 3 - Nevězice, 4 - Hrazany, 5 - Hradiště u Českých Lhotic, 6 - Závist (Bauerová, 1996)

patrné, že hradiště bylo osídleno již v době halštatské a také v době laténské až do svého zániku. Taktéž opevněné Šance jsou s hradištěm spojeny spojovacími valy vedoucími přes Břežanský důl. Celý tento pevnostní systém, jehož opevnění je dlouhé cca 9 km, představuje jeden z nejrozsáhlejších pevnostních komplexů ve střední Evropě.⁵⁵

Mezi naše další významná hradiště/oppida patří jihočeský Třisov, dále Hrazany na Sedlčansku, Nevězice nedaleko Mírovic a mnoho dalších.⁵⁶

⁵³ FILIP, Jan. *Keltská civilizace a její dědictví*, s. 110.

⁵⁴ FILIP, Jan. *Keltská civilizace a její dědictví*, s. 110.

⁵⁵ FILIP, Jan. *Keltská civilizace a její dědictví*, s. 110.

⁵⁶ FILIP, Jan. *Keltská civilizace a její dědictví*, s. 110-111.

5 Mytologie

Keltové byli, jak bychom dnes řekli, vysoce duchovně založení lidé. Jejich víra a naprostá oddanost bohům zcela ovlivňovala veškeré jejich konání, zkrátka celý jejich život. *“Pod pojmem duchovní svět můžeme chápat navzájem propojené projevy náboženského cítění, rituálů, magie, zvykosloví, mytologie a folkloru včetně poezie, tance, hudby.”*⁵⁷ V této oblasti se můžeme opírat z velké části pouze o antické autory, protože archeologické nálezy na území Evropy jsou, vzhledem k zákazu písemného zaznamenávání, chudé, nebo jim chybí patřičná hloubka. Z antických autorů mají, mimo jiné, velký význam opět Caesarovy Zápisky o válce Galské, nicméně je nutné mít na zřeteli, že se jedná o subjektivní interpretaci vnímanou na základě vlastních náboženských představ.⁵⁸ Jak správně poznamenává Elliade, *“Caesar líčí keltský pantheon způsobem interpretatio romana.”*⁵⁹ Druhá skutečnost, která rekonstrukci keltské mytologie poněkud komplikuje, je, že většina písemných informací, které jsou k dispozici, se vztahuje na západní keltskou společnost a jejich aplikace na střední Evropu a naše území může být poněkud zkreslená.⁶⁰ Pokusím se zde tedy zachytit keltskou mytologii z poněkud širšího pohledu, který často vychází právě z anglosaských pramenů, ale nebudu opomíjet neustálou snahu zacílit co nejvíce na „české Kelty“.

5.1 Proto-mytologie

Tak jako většina evropských národů vzešli i Keltové z indoevropského etnika a stejně tak základ, nebo spíše zárodek, keltské mytologie vychází ze společného indoevropského dědictví. Jak se jednotlivé příchozí předindoevropské kmeny mísily s původními a postupně s nimi splynuly, mísily se i náboženské představy, jejichž základem byla úcta k přírodě, především plodnost země a plodnost ženská. Zde už byl jen krůček k vytvoření kultu Matky Země nebo Velké matky, příp. Velké mateřské bohyně. Tím, že člověk požíval plody Velké matky, stával se její součástí. Vzhledem k drsným geografickým podmínkám žila většina etnických skupin izolovaně od ostatních a jednotlivé náboženské tradice se vytvářely

---

⁵⁷ ČIŽMÁŘOVÁ, Jana. *Encyklopedie Keltů na Moravě a ve Slezsku*, s. 82.

⁵⁸ ČIŽMÁŘOVÁ, Jana. *Encyklopedie Keltů na Moravě a ve Slezsku*, s. 82.

⁵⁹ ELLIADE, Mircea. *Dějiny náboženského myšlení II*, s. 131.

⁶⁰ PODBORSKÝ, Vladimír. *Náboženství našich prapředků*, s. 95.

odděleně. Vedle kultu Matky Země zde existoval také kult Měsíce, Slunce, hvězd, vody a mnoho jiných. Indoevropané se sice snažili kult Matky Země sesadit, což se jim ovšem, jak dokládají právě Keltové, všude nepodařilo.⁶¹

Náboženství a mytologie Keltů tedy vychází z duchovního odkazu obyvatel v paleolitu a neolitu. Jeho podstatou byl animismus, animatismus a totemismus. Některé prvky byly zapuzeny, jiné naopak přejaty.⁶² *“Rekonstruovat původní keltský pantheon a základní mýty je dnes téměř nemožné, přestože existuje řada studií a knih, které hledají stále nové hypotézy. Situace je ztížena i tím, že všude na své pouti Evropou se Keltové setkali s různými civilizacemi a jejich kulturami, náboženstvím a bohy. A nelze vyloučit, že stejně tak, jak kořistili z jejich kulturního dědictví, si osvojili či převzali alespoň zčásti jejich božstva, kult a mýty.”*⁶³

Období laténské je pro Kelty charakteristické již velmi zřetelným polyteismem s nadále přežívajícími prvky předchozích kultů. Keltské náboženství se pak začíná měnit s příchodem římské nadvlády a začíná proces prolínání se vzory římskými a řeckými.⁶⁴ Christianizace postihla Kelty-Gally během 4. století nového letopočtu a hlavní zásluhu na ní má sv. Martin, biskup z Tours (Francie). Irsko bylo prvním z britských ostrovů, které přijalo křesťanství z rukou sv. Patrika a které ho šířilo dále po ostrovech. Základem keltského náboženství byla víra v nesmrtelnost duše, se kterou souvisel posmrtný život, a také stěhování duší (metempsychózis). Tomu všemu dominovalo nesmrtelné božstvo, přísné morální zásady, čestnost a statečnost.⁶⁵

5.2 Keltský pantheon

Z výše napsaných řádků již víme, že keltský pantheon vycházel z velmi složité historie a byl ovlivňován řadou faktorů, což dohromady s ohromným množstvím všech bohů a navíc s různým pojmenováním bohů v různých oblastech znemožňuje jeho přesnou rekonstrukci. Je velmi obtížné vybrat nejdůležitější božstva, protože mnoho zástupců vědecké populace

⁶¹ VLČKOVÁ, Jitka. *Encyklopedie keltské mytologie*, s. 7-9.

⁶² VLČKOVÁ, Jitka. *Encyklopedie keltské mytologie*, s. 7-9.

⁶³ VLČKOVÁ, Jitka. *Encyklopedie keltské mytologie*, s. 9.

⁶⁴ BELLINGHAM, David. *Keltská mytologie*, s. 97.

⁶⁵ PODBORSKÝ, Vladimír. *Náboženství pravěkých Evropanů*, s. 343-344.

píšících o Keltech se v důležitosti jednotlivých bohů rozchází a zásadní je zde právě i kraj, ve kterém jednotliví bohové „působili“ a těšili se oblibě. Přesto se však pokusím uvést zde alespoň základní božstvo a jeho význam v životě Keltů. Jinak by byl jejich obraz značně neúplný a v podstatě disfunkční, protože to, co činí Kelty Keltami, je z velké části právě jejich náboženství.

Dagda – představuje nejvyššího boha. Jeho jméno, které má několik dalších obměn (Cera, Euaidh, Mór nebo Eochaid Ollathair), znamená „dobrý bůh“, „mocný“, „pán všeho vědění“ či „nejvyšší otec“. Jedná se o velmi starého boha, jehož kořeny lze dohledat v indoevropském původu (je zde spojitost s indickým bohem Džáem). Dagda představuje komplexní božstvo, je otcem ostatních bohů i lidí. Keltové ho líčili jako obra, do jehož lžice se „mohli uložit muž a žena“, oplývajícího zvýšenou sexuální aktivitou, což mu přineslo řadu potomků. Hrál na kouzelnou harfu, díky které dokázal přivolat správné roční období, zastavit čas, nebo

rozveselit či
rozesmutnit
smrtelníky.
Vlastnil také
kouzelný kotel
(magický
kotel

Obrázek 4 Scéna s Dagdou na Gundestrupském kotli (Podborský, 2006; upraveno)

představoval

v Irsku symbol

hojnosti a nesmrtelnosti⁶⁶), kterému se říkalo „nikdy suchý“. Byl bohem především prostého lidu, který si získal svou neotesaností a stálou chutí k jídlu. Jeho sestrou nebo matkou byla bohyně Danu.⁶⁷

Dannu – někdy také Anu, neboli Danubius, což znamená Dunaj. Tato prastará bohyně zřejmě v počátcích působila jako bohyně řeky Dunaj v horním Podunají v dobách Protokeltů.⁶⁸ Je označována jako matka všech irských bohů a její původní úlohou bylo

⁶⁶ FILIP, Jan. *Keltská civilizace a její dědictví*, s. 153.

⁶⁷ VLČKOVÁ, Jitka. *Encyklopedie keltské mytologie*, s. 80-82.

⁶⁸ PODBORSKÝ, Vladimír. *Náboženství pravěkých Evropanů*, s. 344.

vládnout životu a úrodě (Velká matka) a také smrti (je ztotožňována s „velkou královnou“ Morrigan). V průběhu času se některé aspekty Danu jako transfunkciální bohyně vytratily, jiné zůstaly. Jejími nejvýznamnějšími potomky byli Brian, Iuchair a Iucharbair. Dle některých pramenů jí byly přinášeny nejenom oběti zvířecí, ale také lidské.⁶⁹

Lug – Lugh, Lugos, neboli „jasný“, „zářící“. Byl bohem Slunce a světla, představoval tedy solární božstvo a těšil se velké oblibě a významu jak u Keltů ostrovních, tak také u pevninských, což potvrzují četné nálezy na všech známých místech obývaných Kelty. Je ztotožňován s římským bohem Merkurem, patronem obchodu, pocestných, řemeslníků, obchodníků a také průvodcem duší do podsvětí, jehož galské jméno by tedy mělo být Lug.⁷⁰

Lug je popisován jako inteligentní jasnozřivý věčně mladý bůh, k jehož zrodu dochází vždy znovu a znovu s každým zapáleným ohněm. Vládnul mnoha dovednostmi a ochrannou ruku držel nad mnoha činnostmi. Byl truhlářem, kovářem, tepcem, ale také silným mužem, který uměl hrát na harfu, na kterou hrával tři melodie. První měla všechny uspat, druhá rozesmát a třetí rozplakat. Byl také básníkem, číšníkem či lékařem. Jedna legenda líčí, že jeho dům stál pod zlatým stromem na rovině Mag Mell („rovina radovánek“) a v něm žil s manželkou Ethniu. Podle jiného prastarého mýtu dokonce představuje, jako oplodnitel prvotních vod, tvůrce života. Nikdo, kromě několika vyvolených, nesnesl jeho pohled, jinak by oslepl. Irští hrdinové Cúchulainn a Fionn mac Cumhaill představují jeho další převtělení.⁷¹

Typický původní keltský partikularismus údajně, dle Vladimíra Podborského, postupně v průběhu času vyústil v určitý celokeltský panteon, jehož nejvýznamnějšími zástupci byla trojice bohů, jimiž byli Taranis, Tautates a Esus. Ve své knize *Náboženství starých Evropanů* také v souvislosti s nimi zmiňuje myšlenku, že tato božská triáda pro Kelty představuje vzpomínku na původního starého boha nebes. A přestože tyto bohové zpravidla působili každý sám za sebe, objevuje se i idea boha se třemi obličejí, tzv. trojhlavý bůh. Číslo tři mělo pro Kelty zvláštní význam a souviselo s jejich každodenním konáním. V obecné rovině představovala trojka sílu a dokonalost.⁷²

---

⁶⁹ VLČKOVÁ, Jitka. *Encyklopedie keltské mytologie*, s. 83.

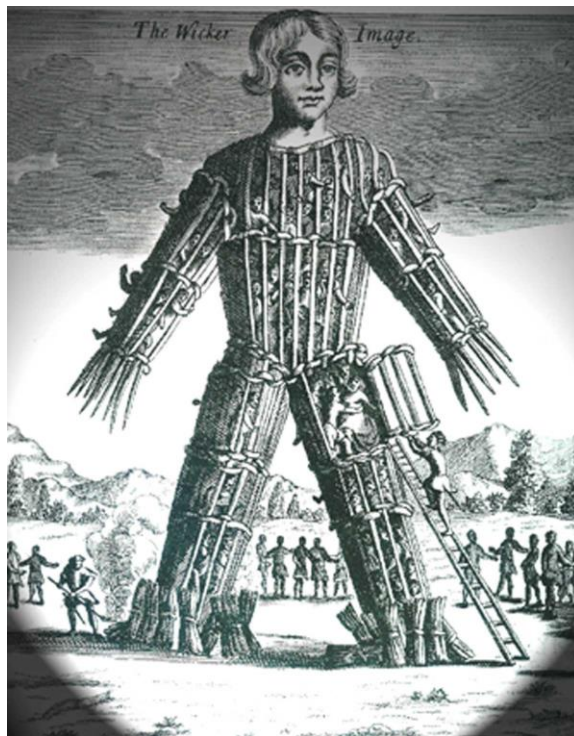
⁷⁰ VLČKOVÁ, Jitka. *Encyklopedie keltské mytologie*, 192-194.

⁷¹ VLČKOVÁ, Jitka. *Encyklopedie keltské mytologie*, 192-194.

⁷² PODBORSKÝ, Vladimír. *Náboženství pravěkých Evropanů*, s. 344-346.

Taranis – dalšími obměnami byl, Tanaro, Taranucs nebo Taranuco, což znamená „hromobijec“ nebo „hromovládny“. Pyšnil se také mnoha dalšími přívlastky, jako např. „nejvyšší“ či „bůh dubu“ (pro indoevropské národy byl dub symbolem boha vládnoucího hromu, obloze, nebo celému panteonu). Spolu s Teutatem a Esem byl jedním z hlavních bohů. Jeho nejdůležitějším atributem byl mlat. Také byl zobrazován s kolem, spirálou a bleskem. Časté je také zobrazení s kolem se čtyřmi

paprsky, což pro Kelty symbolizovalo rok.⁷³ Podborský také zmiňuje časté zobrazování Taranise s kolem, ovšem s loukoťovým, o které se většinou opíral a které bylo odjakživa dávným symbolem slunce, z čehož je zřejmé že představoval nebeské, konkrétně sluneční božstvo. Lidské oběti, které byly rituálně popraveny upálením pro tohoto boha, nebyly ničím výjimečným.⁷⁴ Caesar líčí, že Gallové „*mají nesmírně veliké modly, jejichž údy, spletené z proutí, vyplní živými lidmi. Pak je zapálí a lidé uprostřed plamenů jsou zbaveni života.*“⁷⁵

Obrázek 5 Obětování lidí upalováním bohu Taranisovi .Kresba Ayletta Sammese z ro 1676, provedená podle Caesarova líčení. (Podborský, 2006)

Teutates – známý také jako Toutates, Totates, Tutates, což by v překladu mělo zřejmě znamenat „celý všechen lid“ nebo „otec kmene“. V době římské byl zaměňován za Merkura nebo Marta. Byl ochráncem a průvodcem válečníků a jeho působení se, prostřednictvím oběti, rozšiřovalo také na podsvětí. K Teutatovým symbolům patří ze zvířecí říše beran a v pozdějším období kanec. Jsou s ním spojována také písmena S a V - většinou se spirálovitě zatočenými konci připomínající beraní rohy. Tato písmena byla častými motivy na keramice, na různých špercích, zbraních či na mincích.⁷⁶ Stejně jako Mars byl Teutates bohem války, ale

⁷³ VLČKOVÁ, Jitka. *Encyklopedie keltské mytologi*, s. 287-288.

⁷⁴ PODBORSKÝ, Vladimír. *Náboženství pravěkých Evropanů*, s. 346.

⁷⁵ CAESAR, Gaius Julius. *Zápisky o válce galské*, s. 159.

⁷⁶ VLČKOVÁ, Jitka. *Encyklopedie keltské mytologie*, s. 290-292.

také bohem obchodu a řemesla jako byl Merkur. I v případě Teutata docházelo k rituálním lidským obětem, konkrétně utopením v kádi.⁷⁷

Esus – znamená buď dobrý, nebo pán. Většinou byl zobrazován se sekyrou v ruce, jak kácí či osekává strom. Mnohdy se na vyobrazeních spojených s ním objevují lístky jmelí, které lemují jeho tvář. Spolu s lístky jmelí jsou na výjevech zachyceni také hadi s beraními hlavami, dále esovité spirály nebo snad prameny vlasů a strom. Zvíře, které s ním bylo pravděpodobně ztotožňováno, byl kanec. Lidskou obětí představovalo oběšení na stromu a následné rozdrásání. Stejně jako Teutates byl i Esus zaměňován za Marta i Merkura se všemi jejich atributy.⁷⁸ Byl považován za boha větru a stromů, ale byl také válečníkem a ochráncem bohatství.⁷⁹

Obrázek 6 Kultovní kotlík z bažiny u Gundestrup, Dánsko (Podborský, 2006; upraveno)

⁷⁷ PODBORSKÝ, Vladimír. *Náboženství pravěkých Evropanů*, s. 346.

⁷⁸ VLČKOVÁ, Jitka. *Encyklopedie keltské mytologie*, s. 102-104.

⁷⁹ PODBORSKÝ, Vladimír. *Náboženství pravěkých Evropanů*, s. 346.

Cernunnos – neboli „rohatý“ bůh. Na Gundestrupském kotli⁸⁰ je vyobrazen s jeleními parohy, jak sedí v lotosové pozici obklopen několika zvířaty, mezi nimiž je i jelen. V levé ruce drží hada, který má však beraní hlavu, a v pravé torques (keltský nákrčník), který má také na krku. K jeho atributům patřil právě had a torques a také váček na peníze. Byl přirovnáván k římskému bohu Dispatrovi a ojedinele i k Merkurovi a Martovi, ale nabízí se také přirovnání k „pánu zvířat“,

Obrázek 7 Vyobrazení boha Cernunna na Gundestrupském kotli (Podborský, 2006; upraveno)

k védskému bohu Pašupatimu. Tento bůh byl vládcem nad životy všeho živého. V době totemového kultu představoval u Keltů jelen jedno z nejdůležitějších posvátných zvířat. Byl to jejich mytický předek, ale současně také předek Germánů. Jednalo se o boha velmi oblíbeného, který byl uctíván na všech keltských územích. Představoval plodnost, obnovu (paroží), bohatství (váček s mincemi) a byl průvodcem zemřelých (had).⁸¹ *„Jeho kult byl zřejmě tak silný, že se s ním – podobně jako s Brigit (sv. Brigita) – muselo vyrovnat i křesťanství (bretaňský sv. Corneille, ochránce rohatého dobytka)“.*⁸²

V některých oblastech keltského osídlení byla uctívána také ženská božstva, kterým byli dokonce podřízeni i mužští bohové. Hlavní roli zde hrál kult úrodnosti, plodnosti a také podsvětí.⁸³ *„Ostatně kult matky země byl znám v evropském pravěku již od mladší doby kamenné a ženská božstva jsou pokládána za projev starší, matriarchálně učené společnosti.“*⁸⁴ Tento vývojový trend trval poměrně dlouho a vycházelo z něj zřejmě uctívání trojice bohyň-matek (matres), jejichž nejčastější vypodobnění bylo v sedě, v tzv. Buddhově poloze, s atributy znázorňujícími úrodnost a plodnost. U některých Keltů trojici žen nahrazuje trojjediná žena.⁸⁵ Za všechny jmenuji alespoň dvě z nich.

Epona – výklad jména je poněkud obtížný a znamená nejspíš „koňská bohyně“ nebo také „božský kůň“. Jejím manželem byl nebeský bůh Galů. Nejčastěji je ztotožňována

⁸⁰ Nejznámější a unikátní stříbrný, pův. zlatý, kotel, nalezený v Dánsku v Gundestrupu, pocházející ze 3. nebo 2. stol. př. Kr. Je zdoben mytologickými výjevy, na kterých se mimo jiného objevují oblíbení bohové jako Teutates, Cernunn, Esus a Rigani.

⁸¹ VLČKOVÁ, Jitka. *Encyklopedie keltské mytologie*, s. 61-64.

⁸² VLČKOVÁ, Jitka. *Encyklopedie keltské mytologie*, s. 63.

⁸³ FILIP, Jan. *Keltská civilizace a její dědictví*, s. 154.

⁸⁴ FILIP, Jan. *Keltská civilizace a její dědictví*, s. 154.

⁸⁵ FILIP, Jan. *Keltská civilizace a její dědictví*, s. 154-155.

s kultem plodnosti a úrody a jejím hlavním atributem je kůň-kobyła. Dalšími atributy jsou součásti koňského postroje, plody země, klasy, různá zvířata nebo také novorozeňata. Za oblečení jí mělo sloužit volně našasené a podkasané roucho a někdy byla zobrazována neoblečená. Epona byla velmi oblíbená také u Římanů a byla jedinou z galského božstva, kterou začlenili do svého náboženství. Podle legendy, která se nám po Bójích dochovala, se Epona zjevuje na bílém koni na kopcích poblíž keltského oppida nad Beroučkou u Stradonic.⁸⁶ *“Pověst je o to zajímavější, že jméno tamní řeky Litavy je nejen keltského původu, ale je i jedním ze jmen Keltů uctívané Terra Mater (Matky Země)”*.⁸⁷

Brigit – dcera boha Dagdy, matka syna Ruadána, o kterého přišla, a manželka Brese. Tato bohyně ohně byla ochránkyní plodnosti, úrodnosti země a všeho novorozeného. Dále také patronkou moudrosti, poezie a věšectví. Uměla vládnout živlům, uzdravovat nemocné a dokonce i přivádět k životu mrtvé. Byla štedrou dárkyní chudákům a všem, kteří toho byli hodni. Kult bohyně Brigit a její obliba byly tak silné, že je křesťanství nedokázalo vymýtit a byla tak přijata za křesťanskou patronku jako sv. Brigita z Kildare. Její svátek se slaví 1. února a v tento den Keltové slavili svátek Imbolc (vysvětleno níže).⁸⁸

Není možné v této práci popsat všechny bohy. Z dochovaných pramenů víme, že jich je okolo 400. Navíc, jak z výše uvedeného již jednoznačně vyplývá, často dochází k překrývání vládnoucích sfér různých bohů a své vykonala také romanizace keltského světa. Došlo tak k záměně jmen a k prolínání s římskými bohy a orientace v keltském pantheonu je proto velmi obtížná.

5.3 Keltský kalendář

Znalosti o pohybu Slunce a Měsíce jsou velmi staré. Jako příklad lze uvést známou hrobku Newgrange pocházející z r. 3200 př. Kr. Její stavitelé, kteří sem přišli dávno před Keltů, věděli, že paprsek slunečního světla projde dvacetimetrovou chodbou přesně v den zimního slunovratu. A podobně tomu bylo i u staveb mladších egyptských pyramid. V dnešní době se řídíme gregoriánským kalendářem, který vešel v platnost v r. 1582 a který vychází ze

---

⁸⁶ VLČKOVÁ, Jitka. *Encyklopedie keltské mytologie*, s. 100-101.

⁸⁷ VLČKOVÁ, Jitka. *Encyklopedie keltské mytologie*, s. 101.

⁸⁸ VLČKOVÁ, Jitka. *Encyklopedie keltské mytologie*, s. 50-51.

synchronizace lunárního a solárního kalendáře, tedy říkáme, že je lunisolární. Základem je pro nás pohyb Slunce a Měsíce, dvě rovnodennosti a dva slunovraty, což je sledováno a zaznamenáno sofistikovanými vědeckými přístroji. Lidé v dávných dobách, s nimi i Keltové, se však spoléhali spíše na biologické hodiny. Určující pro ně byly vegetační cykly, pravidelnost v rozmnožování chovaných zvířat apod. Ve východní Francii byly nalezeny bronzové tabulky pocházející z 1. stol., které vešly ve známost jako kalendář z Coligny a které pro nás představují klíč k pochopení keltského měření času.⁸⁹ *“Na tabulkách je podrobně uvedeno šedesát dva po sobě následujících měsíců, které se rovnají zhruba pěti solárním rokům. Měsíce mají třicet nebo dvacet devět dnů a dělí se na poloviny. Lunární rok byl přizpůsoben solárnímu roku tak, že se za každý třetí rok vsunul jeden přestupný. Na rozdíl od pozdějších keltských kalendářů byl měsícům přiřkládán určitý charakter, který se projevil v jejich označení: MAT („dobrý“ nebo „příznivý“) nebo ANM (zkratka slova anmat, „nedobrý“).“⁹⁰* Péče o keltský kalendář příslušela pouze druidům, jejichž znalosti v oblasti astronomie byly skutečně úctyhodné. Dokázali např. sestavit cyklus 19 solárních let, což představuje 235 lunárních měsíců a tudíž propojení dvou kalendářních soustav: lunární a solární.⁹¹ Počátkem měření času nebyl pro Kelty den, ale noc. Tady se nabízí paralela s judaismem, pro který den začíná také večerem. Roky nebyly označovány čísly, což ve starověku nebyla žádná výjimka. K zásadním změnám docházelo tak pomalu a, jak píše J. MacKillop, jeden rok byl v podstatě jako druhý, že prakticky nebylo proč roky označovat. Tento jev nazýváme cyklickým pojetím času (srovnání můžeme nalézt také ve starém Mexiku, kde se kalendář zaznamenával na kamenný kruh). Lineární pojetí času tak, jak jsme mu přivyklí dnes, souvisí s Hebrejci a s jejich očekáváním prorokovaného Mesiáše, díky kterému začali roky číslovat.⁹²

Původní galský kalendář se pravděpodobně neřídil rovnodennostmi a slunovraty a neopíral se o zemědělské cykly, ale spíše o pastevecké. To ovšem určitě neplatilo pro keltskou Evropu, ve které byly původní zemědělské tradice hluboce zakořeněné. Keltové dělili rok na jeho teplou část a na tu chladnou a v průběhu roku slavili čtyři hlavní svátky: samain, beltine, imbolc a lugnasad. Tyto svátky ještě doplňovaly další méně významné. Noc, kdy byl měsíc v úplňku, nazývali esbat, což je odvozeno z francouzského ébats neboli „skotačení“,

---

⁸⁹ MACKILLOP, James. *Keltské bájesloví*, s. 121-123.

⁹⁰ MACKILLOP, James. *Keltské bájesloví*, s. 123.

⁹¹ ELIADE, Mircea. *Dějiny náboženského myšlení*, s. 142.

⁹² MACKILLOP, James. *Keltské bájesloví*, s. 123-124.

„dovádění“. Z toho je patrné, že úplněk byl slaven veselým dováděním. Esbatů slavili 13 v roce.⁹³

Samain se slavil v předvečer 1. listopadu a pro keltský svět to byl jeden z nejdůležitějších svátků, ne-li nejdůležitější. Byl to začátek nového roku a ukončení léta a s ním i roku předchozího. Z toho vyplývá, že keltský rok začínal zimou. S tímto svátkem bylo spojeno mnoho magických rituálů, jejichž součástí bylo obětování mléka, obilí, ale také oběti zvířecí a lidské. Tyto rituály oslavovaly nejen počátek nového roku, ale také kult plodnosti.⁹⁴ Je to čas, kdy se příroda ukládá k odpočinku a veškerá úroda je sklizená, domácí zvířata se v tento den zaháněla z pastvin do chlévů a lidé se věnovali věštění, aby se dozvěděli, co je v příštím roce čeká.

V předvečer Samainu musely být v domech uhašeny všechny ohně, aby se následně po půlnoci mohl rozhořet bezpočet nových, což symbolizovalo právě počátek nového roku a znovuzrození. Tento svátek také představuje čas v roce, kdy je hranice mezi světem živých a světem mrtvých nejtenčí. A ti se mohou v tuto dobu navzájem setkávat. Jejich setkání předcházela celá řada rituálních úkonů, které měly, mimo jiné, živé chránit před nezvanou návštěvou ze světa zemřelých. K těmto rituálům patřilo zmíněné zhášení starých ohňů a zapalování nových, u kterých se mohli naopak vítání a milování zemřelí ohřát. Dále úklid domů, oběti zemřelým předkům, vynášení špinavé vody z domu, zabezpečení dveří nebo naopak ponechání dveří otevřených apod.⁹⁵ Některé z těchto tradic, jako např. uklízení domů, vynášení špinavé vody, konzumace ořechů a jablek a předvídaní budoucího, převzaly křesťanské Vánoce.⁹⁶ Kromě mrtvých se nocí potulovaly také čarodějnice, které létaly na svých košťatech nebo se proháněly na černých kočkách proměněných v černé oře, a také víly a skřítkové. Ač by se mohlo zdát, že je tomu naopak, byl to den veselý a chmury v něm neměly místo.⁹⁷

Křesťanská církev se s tímto velmi oblíbeným pohanským svátkem vyrovnala v 7. století zavedením svátku Všech svatých, a to na popud papeže Bonifáce IV., jehož snahou bylo tyto pohanské zvyky vymýtit. Aby byl rozdíl zcela zřejmý, posunula církev oslavu

---

⁹³ PODBORSKÝ, Vladimír. *Náboženství pravěkých Evropanů*, s. 384-385.

⁹⁴ MACKILLOP, James. *Keltské bájesloví*, s. 124-128.

⁹⁵ VLČKOVÁ, Jitka. *Encyklopedie keltské mytologie*, s. 265-267.

⁹⁶ VLČKOVÁ, Jitka. *Encyklopedie keltské mytologie*, s. 168.

⁹⁷ FRAZER, J. G. *Zlatá ratolest*, s. 545-548.

svátku na 13. května. Až na východní ortodoxní církve se však datum oslavy v západních církvích vrátilo zpět na 1. listopad, po němž hned následují Dušičky.⁹⁸ Z původní tradice se do té křesťanské promítá přežívající rituál zapalování ohňů, v jehož současné podobě zapalujeme svíčky na hrobech zemřelých. Převážně v anglosaském světě se Samain slaví nadále a je známý pod názvem Halloween (původně All hallow's even neboli Svátek všech svatých).

Imbolc (příp. také Imbolg) se slavil okolo 1. února a symbolizoval přelom mezi koncem zimy a počátkem jara. Přestože stále vládla zima, dny se již začínaly prodlužovat a noci zkracovat, což bylo předzvěstí jara a plodnějšího období.⁹⁹ Byl to svátek zasvěcený bohyni Brigidě a v pozdějších dobách její nástupkyni sv. Brigitě z Kildare, která byla ochránkyní pastevectví a plodnosti.¹⁰⁰

Ovce, které na rozdíl od krav dokázaly vystačit s vegetací, která v tomto období byla k dispozici, již porodily jehňata a měly tak mléko, čímž značně přispěly k obohacení chudé zimní stravy. Tento svátek tak pravděpodobně byl oslavou toho, že ovce opět dávají mléko. Existuje však ještě další teorie, jíž zmiňuje J. MacKillop, která vychází z kořene slova Imbolc odvozeného od slovesa folcaim (myji). Tato teorie dává Imbolc, který by podle ní měl být jakousi očištnou slavností, do souvztažnosti s římskými Luperkáliemi. Nicméně tato teorie ve vědeckých kruzích nenašla přílišnou odezvu a většina badatelů se přiklání k teorii první. V křesťanství nachází Imbolc náhradu v Hromnicích, slavených 2. února. Odezvu na tento keltský svátek nalzáme také ve svátku Den sviště (2. února), který se slaví v USA. Podle této tradice je svišť jakýmsi prorokem přicházejícího jara. Pokud totiž svišť v tento den spatří svůj stín, bude zima trvat ještě dalších šest týdnů.¹⁰¹

Také k tomuto svátku, tak jako ke všem čtyřem hlavním svátkům, patřilo zapalování ohňů. Ohně však poté musely být uhašeny, aby mohly znovu vzplanout o svátku Beltaine.¹⁰²

Beltaine (Beltane, Beltene, Beltine) se slavil v předvečer 1. května a představoval přivítání plodné části roku. Etymologie slova Beltaine značí „jasný“, „zářící oheň“. Všechny ohně musely být uhašeny a druidové obřadně zapalovali, na návrších v blízkosti svatých za

---

⁹⁸ MACKILLOP, James. *Keltské bájesloví*, s. 126.

⁹⁹ VLČKOVÁ, Jitka. *Encyklopedie keltské mytologie*, s. 137.

¹⁰⁰ MACKILLOP, James. *Keltské bájesloví*, s. 129.

¹⁰¹ MACKILLOP, James. *Keltské bájesloví*, s. 128-130.

¹⁰² MACKILLOP, James. *Keltské bájesloví*, s. 130.

pomocí zvláštních dřev, ohně nové.¹⁰³ *“Druidové se domnívali, že o tom, jehož chrámem je všehomír, by bylo ponižující si myslet, že sídlí v nějakém domě zbudovaném lidskou rukou. Své oběti proto přinášeli pod širým nebem, obvykle na vrcholcích hor, odkud byl ten nejkrásnější výhled na přírodu a kde byli nejbližší zdroji tepla a řádu.”*¹⁰⁴ Ohně měly zahnat vše temné, spojené se zimou a pomáhaly lidem a zvířatům očistit se. V tento den pastevci odcházeli se svými stády na pastvu. Než však odešli, prohnali své stádo mezi dvěma ohni. Tento rituál jej měl chránit před různými nemocemi. Poté sami prošli ohněm s vírou, že jsou tak chráněni před všelijakými nepříjemnostmi a neplodností a že přivolávají štěstí.¹⁰⁵ Během slavnosti se hodovalo (pojídal se tzv. beltainský nekynutý chléb „bannock“), zpívalo se a tancovalo okolo ohně. Svátek byl spojován také s vyprávěním o čarodějnicích, které připravují rodiny vyhladovělé po zimě o jídlo.¹⁰⁶

Beltaine se slavil v celém keltském světě a stopy po něm zůstaly dodnes. Přípomínkou mu u nás je tzv. „pálení čarodějnic“, které probíhá 30. dubna, tedy v předvečer 1. května. Na vyvýšených místech (i jinde), stejně jako v dobách Keltů, jsou zapalovány hranice a stále se dodržují keltské tradice jako přeskokování ohňů, vyhazování dřívěk do vzduchu apod.¹⁰⁷

Lughnasad (také Lughnasa) se slavil v noci z 31. července na 1. srpna a je spojován se solárním bohem Lugem (viz Keltský pantheon/Lug). Dokonce se traduje, že slavení tohoto svátku zavedl samotný Lug ve snaze uctít památku své matky.¹⁰⁸ Oslavě tohoto svátku požehnal a úředně jej povolil císař Augustus, který měl v den oslavy narozeniny a sám sebe pasoval na boha. Pravidelně se tak každý rok konaly slavnosti ve francouzském Lyonu (keltský Lugdun), při nichž byli velebeni oba bohové – Lug i Augustus.¹⁰⁹

Lughnasad byl především oslavou žní, dokončené sklizně a vrcholícího léta. V této době již mláďata nejsou závislá na mateřském mléku a koloběh, zahrnující páření, může pokračovat. Příroda tak dávala lidem pokyn ke zvýšení sexuální aktivity. Oslavy probíhaly

---

¹⁰³ VLČKOVÁ, Jitka. *Encyklopedie keltské mytologie*, s. 37.

¹⁰⁴ FRAZER, J. G. *Zlatá ratolest*, s. 533.

¹⁰⁵ MACKILLOP, James. *Keltské bájesloví*, s. 130.

¹⁰⁶ MACKILLOP, James. *Keltské bájesloví*, s. 130-131.

¹⁰⁷ BAUEROVÁ, Anna. *Keltové v Čechách: Průvodce po památkách keltské kultury*, s. 21-22.

¹⁰⁸ VLČKOVÁ, Jitka. *Encyklopedie keltské mytologie*, s. 195.

¹⁰⁹ BAUEROVÁ, Anna. *Keltové v Čechách: Průvodce po památkách keltské kultury*, s. 96.

pod širým nebem a lidé se společně vydávali ke zdrojům vody, kterými byly řeky, jezera nebo studny.¹¹⁰

K těmto čtyřem základním svátkům se přidával svátek sklizně Mabon, který byl spojován s vinobraním. V čase letního slunovratu se slavil svátek Midsummer, oslavou jarní rovnodennosti byl svátek Ostara a zimní slunovrat vyplnil svátek Yule.¹¹¹

5.4 Kult mrtvých

Keltský národ proslul neochvějnou vírou v nesmrtelnost duše a tudíž v její posmrtný život, což se pochopitelně odráželo ve všech sférách jeho bytí. O této skutečnosti psal Caesar: *“Duše nezaniká, nýbrž že se po smrti stěhuje z jednoho do druhého a tato víra že nejvíce podněcuje k statečnosti.”*¹¹² Dále také řecký historik Diodoros Sicilský nebo další antický historik Amnianus a mnozí další. Jak je patrné z Caesarovy poznámky, Římané nabyli přesvědčení, že Keltové jsou tak udatnými bojovníky právě proto, že nemají strach ze smrti a nejsou tak ničím limitováni.¹¹³

Místo, kam duše po smrti putovala, nazývali Keltové zászvěti neboli „jiný svět“. Zemřelý se na cestu do zászvěti vydával zpravidla na lodích, které většinou neměly vesla ani plachty, a na cestě je doprovázely krásné panny. Představa o zászvěti se v různých keltských oblastech lišila. Představovaly ho ostrovy někde v oceánu nebo různá nehostinná místa.¹¹⁴ *“Ještě ve středověkých legendách odnáší umírajícího krále Artuše loď s krásnými pannami, s vílou nebo Jezerní pannou k Avalonu, kde na něho čeká nesmrtelný život.”*¹¹⁵

Keltské pohřby byly velmi nákladné a velkolepé. Bylo potřeba zemřelého na posmrtnou cestu řádně vypravit, tak jako je to všeobecně známé také v egyptské kultuře. Součástí této výbavy bylo všechno, co by mohl nebožtík potřebovat za života. Tedy šperky, zbraně a zbroj, vozy, toaletní potřeby, jídlo a pití, oblečení, různé nádoby a kotle, někdy dokonce také otroci. To vše mělo přispět k vlídnějšímu přijetí v zászvěti, proto pozůstali

¹¹⁰ MACKILLOP, James. *Keltské bájesloví*, s. 133-134.

¹¹¹ PODBORSKÝ, Vladimír. *Náboženství starých Evropanů*, s. 385.

¹¹² CAESAR, Gaius Julius. *Zápisky o válce galské*, s. 159.

¹¹³ VLČKOVÁ, Jitka. *Encyklopedie keltské mytologie*, s. 163-164.

¹¹⁴ VLČKOVÁ, Jitka. *Encyklopedie keltské mytologie*, s. 163-165.

¹¹⁵ VLČKOVÁ, Jitka. *Encyklopedie keltské mytologie*, s. 165.

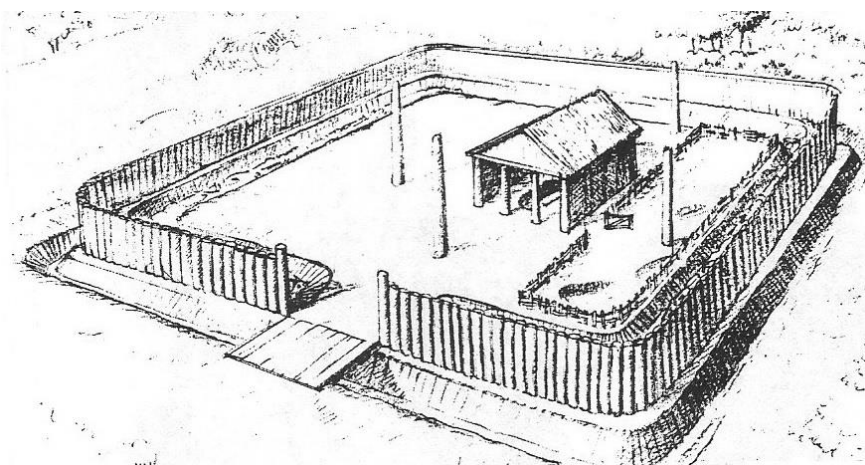
tomuto úkolu, který jim za života zadal sám zemřelý, věnovali velkou pozornost. Výběr dřeva na pohřební hranici také nebyl dílem náhody, ale muselo se jednat o určitý strom tak, jak tomu přikazovala přísná rituální pravidla spojená se smrtí. Způsob pohřbívání se u Keltů lišil v závislosti na oblasti a období (popsáno výše viz oddíl Protokeltové).¹¹⁶

5.5 Posvátný prostor

Na rozdíl od jiných kultur Keltové neuctívali své bohy v honosných chrámech či kamenných svatyních. Tento trend se začal vyvíjet až v období romanizace. Místa, kde přebývali bohové a kde je také uctívali, byla v přírodě (zpravidla v jeskyních, v horách a na vyvýšených místech, v bažinách, na opuštěných místech, u vodního zdroje apod.) a oplývala geniem loci.¹¹⁷

Velký význam měl v oblasti posvátného prostoru střed (především kruh), ať již se jednalo o střed světa, kmene, území apod. Řeckým protějškem byl „omfal“ neboli „posvátný pupek“, který u Keltů

definoval posvátný strom nebo dřevěný sloup či kamenná stéla. Posvátné háje (tzv. „sankruaria“) byly obyčejnému lidu zapovězeny a vstoupit do nich směli pouze

Obrázek 8 Rekonstrukce původní podoby keltské „Viereckschanze“ (Čižmářová, 2004)

druidové, kněží a

kněžky. Byly svázány s kultem uctívání stromů jako např. dubů, tisů a dalších a byly nedotknutelné. Obyčejní lidé, údajně včetně druidů, měli strach na tato místa vstoupit, protože zde přebývali pouze bohové. Ve středu posvátných hájů byly svatyně, které v počátcích lemovaly stromy a později byly chráněny příkopy, příp. valy, někdy obojím (jako např. v Libenicích na Kolínsku). Další

¹¹⁶ VLČKOVÁ, Jitka. *Encyklopedie keltské mytologie*, s. 163-167.

¹¹⁷ PODBORSKÝ, Vladimír. *Náboženství pravěkých Evropanů*, s. 357.

vývoj přinesly svatyně stavěné do tvaru čtyřúhelníku (tzv. „Viereckschanze“). Ty se na našem území hojně vyskytují a již nebyly budovány vždy jen na osamocených místech, ale stavěli je i přímo v oppidech. Uprostřed svatyní byla pro obětní účely zbudována ohniště, natřená bílou barvou, a svou úlohu plnily i obětní jámy, které se nalézaly také uvnitř svatyně. Nejznámější českou svatyní nalezneme v Mšeckých Žehrovicích. Ta proslula známou kamennou plastikou představující zřejmě hlavu héra, nebo možná boha, ozdobenou torquesem. Další známá svatyně byla objevena v Markvarticích na Jičínsku.¹¹⁸

Obrázek 9 Kamenná stéla z raně keltské svatyně, Libenice, Čechy (Bauerová, 1988)

Jiný sakrální prostor představoval chrám, jehož konstrukce byla ze dřeva. Stěny tvořil výplet z větví, který byl vyplněn a pomazán hlinou.¹¹⁹ Na Závisti se okolo 6. a 5. stol. př. Kr. vyskytovala čtyřúhelná svatyně o půdorysu 30x27 m, která byla chráněná příkopem a hradbou z kůlů a jejíž vchod směřoval k severovýchodu. Tuto svatyni zasáhl v 5. stol. požár a později při její rekonstrukci vznikla rozlehlá posvátná oblast, uprostřed které dominovala stavba o dvou lodích. V oblastech ovládaných Římany začaly vznikat malé chrámy, tzv. fanum, které se původně stavěly ze dřeva a později z kamene.¹²⁰

Vodní plochy, zejména jezera a zřídla, byly zasvěceny bohyni Matce, příp. jiným bohyním, a symbolizovaly rovinu rituální očisty a zásvětí. Důkazem je mimo jiné naleziště La Téne.¹²¹

¹¹⁸ VLČKOVÁ, Jitka. *Encyklopedie keltské mytologie*, s. 168-171.

¹¹⁹ VLČKOVÁ, Jitka. *Encyklopedie keltské mytologie*, s. 171.

¹²⁰ PODBORSKÝ, Vladimír. *Náboženství pravěkých Evropanů*, s. 361.

¹²¹ VLČKOVÁ, Jitka. *Encyklopedie keltské mytologie*, s. 171.

5.6 Posvátné stromy

Z kapitoly o posvátném prostoru je zjevné, že Keltové stromy oslavovali a považovali je za nedotknutelné. Uctívali určité lesy, hory a na těchto místech probíhaly posvátné obřady. Oblíbené byly některé stromy, zejména dub a tis, kterým Keltové přisuzovali magické, někdy dokonce božské, vlastnosti.¹²² Konkrétně dub byl posvátným stromem již pro všechny indoevropské národy a symbolizoval nebeskou část božstva. Větší oblibě se těšil u kontinentálních Keltů, obdobně jako buk, zatímco ostrovní Keltové upřednostňovali spíše stálezelený tis. Tato triáda, tedy dub, buk a tis, zastupovala tzv. „nebeské stromy“. Předmětem uctívání byly jak stromy jehličnaté, tak i listnaté. Stromy neopadavé, které vyjadřovaly kontinuitu času, i opadavé, symbolizující přírodní cykly. Stromy byly pro Kelty také inspirací při pojmenování některých kmenů či rodů (jako např. „syn olše“ nebo „syn hlohu“).¹²³

Zvláštní úcty požívala také jabloň, spojovaná s bohyní Eponou. Jabloň ztělesňovala plodnost a úrodu, ale i zásvěti, na jehož ostrovech rostla, stejně tak jako na pohřebištích. Jedním z atributů bohyně Matky je právě jablko.¹²⁴

Jeřáb a hloh (skupina stromů, které mají červené plody) jsou stejně jako jabloň také spojovány se zásvětím. Rostly v těsné blízkosti lidských obydlí a jejich větve zavěšené nad domovními dveřmi měly chránit jejich obyvatele před zlými bytostmi.¹²⁵

Olše, vrba a bříza - tedy stromy, které rostly blízko vody, nebo se na jaře brzy probouzely k životu, také oslavovaly kult bohyně Matky. Představovaly znovuzrození, plodnost a život samotný. Jejich větve byly součástí pohřební výbavy zemřelého a vkládaly se přímo do hrobů.¹²⁶

---

¹²² FILIP, Jan. *Keltská civilizace a její dědictví*, s. 143-144.

¹²³ VLČKOVÁ, Jitka. *Encyklopedie keltské mytologie*, s. 276.

¹²⁴ VLČKOVÁ, Jitka. *Encyklopedie keltské mytologie*, s. 276-278.

¹²⁵ VLČKOVÁ, Jitka. *Encyklopedie keltské mytologie*, s. 276-278.

¹²⁶ VLČKOVÁ, Jitka. *Encyklopedie keltské mytologie*, s. 276-278.

Líska se spojovala s věděním a všeobecně s moudrostí a lískové oříšky symbolizovaly znovuzrození (byly též vkládány do hrobů). Její nadúroda také vypovídala o blahodárné vládě panovníků.¹²⁷

Svou zvláštní roli mělo u Keltů jmelí, které v Evropě roste vysoko v korunách stromů např. na dubu či jabloni. Všeobecně přijímaný názor popisuje analogii mezi jmelím a dubem a neplodností, kterou druidové léčili nápojem ze jmelí. Dub, který je v zimě zdánlivě neplodný, poskytuje svou náruč právě jmelí. Se jmelím se pojí také oslava šestého dne lunárního měsíce, kdy druidové, oděni do bílých rób, odsekávali na dubu zlatým srpem jmelí.¹²⁸

Časem lidé zjistili, že různé části stromů (kůra, listy či plody) dokážou léčit různé nemoci. Naučili se je správně zpracovávat a využívat, čímž se vlastně zvyšovala jejich deifikace.¹²⁹

5.7 Kult zvířat

V souvislosti s keltskou mytologií nelze nezmínit úlohu zvířat, která jsou její významnou součástí. Zvířata byla, jak jsme měli možnost zjistit při deskripci jednotlivých bohů, součástí různé náboženské symboliky a hrála tak roli v každodenním životě Keltů.

Zvířata představovala pouto mezi světem živých a světem mrtvých, nebo dokonce zastávala roli průvodce duší do zászvětí. Mezi tyto posvátné zástupce se řadili někteří ptáci, jeleni, kanci, koně, býci, berani, kozlové a psi. Negativní, tedy démonický, význam byl připisován zejména hadům a kočkám.¹³⁰ Zmíním alespoň některé zástupce zvířecí říše, kteří mají významnou roli v keltské mytologii.

Jelen „byl považován Kelty za jednoho z mytických předků, totemové zvíře, které podobně jako i u ostatních Indoevropanů – symbolizovalo jednak plodnost a jednak cykličnost přírodních dějů. Původně snad převážila symbolika jeleního paroží ztotožněná s životním

---

¹²⁷ VLČKOVÁ, Jitka. *Encyklopedie keltské mytologie*, s. 276-278.

¹²⁸ MACKILLOP, James. *Keltské bájesloví*, s. 55.

¹²⁹ VLČKOVÁ, Jitka. *Encyklopedie keltské mytologie*, s. 278.

¹³⁰ PODBORSKÝ, Vladimír. *Náboženství pravěkých Evropanů*, s. 356.

*rytmem neolitických zemědělců. Cykličnost shozu a opětného růstu paroží byla časově shodná se setím a sklizní obilovin, tj. s plodností půdy, respektive plodnou a neplodnou částí roku.*¹³¹

Obrázek 10 Bronzové figurky kanců. 1 - Salzburg-Rainberg, Rakousko. 2 - Bába, Maďarsko. 3 - Tábor, Čechy. 4 - Hounslow, Anglie. (Podborský, 2006)

Kanec symbolizoval sílu a odvahu a byl spojován s několika

bohy. Každopádně bůh znázorněný s kancem byl jedním z nejmocnějších.

Byl oblíbeným obětním zvířetem a

také zdrojem velké inspirace. Jeho motivy se objevují velmi často, dokonce i na keltských mincích. Je možné, že „prasátko pro štěstí“ tak, jak jej známe dnes, může mít souvislost se světem Keltů.¹³²

Had byl spojován s opakujícím se koloběhem života (opakující se svlékání kůže) a představoval také falický symbol.¹³³

Havran zastával v keltské mytologii významnou roli. Vztahoval se k bohům smrti a k bitevnímu poli.¹³⁴ Podle mýtu, zmíněném v úvodu této práce, vyslal král Biturgiů své dva syny Sigovese a Belovese hledat nová území, přičemž jejich kroky vedli právě božští havrani.

Přestože je toho stále mnoho co říct jak k mytologii Keltů, tak k jejich způsobu života a památkám, které nám po sobě zanechali, prostor vymezený touto prací je pomalu vyčerpán a pomyslný kruh se zmínkou o mytických bratřích symbolicky uzavírá.

¹³¹ VLČKOVÁ, Jitka. *Encyklopedie keltské mytologie*, s. 144.

¹³² PODBORSKÝ, Vladimír. *Náboženství pravěkých Evropanů*, s. 356.

¹³³ PODBORSKÝ, Vladimír. *Náboženství pravěkých Evropanů*, s. 357.

¹³⁴ PODBORSKÝ, Vladimír. *Náboženství pravěkých Evropanů*, s. 357.

6 Závěr

„Keltské období“ zanechalo v naší kultuře, tak jako v mnoha dalších, na jejichž území Keltové působili, znatelný otisk. Jen málo kultur vzbuzovalo a stále budí takový rozruch a nemalý zájem jako právě ta keltská. Jen samotné slovo Kelt evokuje ve většině z nás určitou dávku mystiky, tajemna či velikosti, aniž bychom věděli proč. Historické vědy však tyto příklady víceméně potvrzují. Jejich kultura byla na svou dobu velmi vyspělá. Nástroje, se kterými pracovali a které denně používali, byly dokonalé, o čemž svědčí skutečnost, že některé používáme dodnes. Brilantní bylo také jejich umělecké opracování různých předmětů. Na majestátnosti jim přidávají jejich mohutné opevněné tvrze a také velkolepé mohyly, plné zádušní výbavy, či prostá posvátná místa tvořená menhiry, které nacházíme ve všech oblastech, kde Keltové působili. Samostatnou kapitolu pak tvoří keltská mytologie - opředená množstvím bájí, spojovaná s druidismem a především s přírodou.

Přestože Keltové na našem území již dávno nežijí, zájem o jejich kulturu zažívá v různých vlnách poměrně značnou renesanci. Jako jeden z důvodů tohoto zájmu, pokud pomineme jejich atraktivitu vyplývající z výše zmíněného, by mohla být současná krize hodnot. Konzumerismus, převládající ve většině zemí světa, přiměl určité skupiny lidí k návratu k přírodě. Přičemž Keltové zde fungují jako dokonalý vzor. Jejich způsob života se plně podřizoval přírodě a jejím cyklům. Příroda byla uctívána a Keltové s ní žili v naprostém souznění.

Hlavním cílem této práce bylo popsat základní historický vývoj keltského etnika a postihnout alespoň primární prvky keltské mytologie. Ke splnění tohoto cíle jsem použila odbornou zahraniční i českou literaturu, která se často dělila buď na tu, která je zaměřená čistě historicky, nebo naopak tu, která zachycuje pouze keltské náboženství. Téma práce bylo zvoleno úmyslně tak, aby pojmul oba tyto rozsáhlé celky. Literatura se však v některých bodech někdy i významně rozcházela, nebylo proto jednoduché nastudovaná data správně komparovat. Doufám však, že tento pokus byl úspěšný. Celé zpracování také komplikoval někdy až zoufalý nedostatek relevantních informací v některých oblastech (např. v mytologii). Pro tuto oblast je k dispozici mnoho poznatků, ale většina z nich pochází z nálezů v anglosaských oblastech. Nálezy na našem území, na které byla tato práce zaměřená, jsou

velmi chudé. Musela jsem tak mnohdy vyjít z ostrovních poznatků a ty považovat za globální a aplikovat je na „naše“ Kelty. Z tohoto hlediska tedy naplnění cíle není zcela uspokojivé.

Nikoliv nevýznamný je i osobní přínos, díky kterému mohu zkonstatovat svou lepší orientaci v jedné části pravěké historie, osvětlení mnoha pojmů a obohacení o mnoho zajímavých informací, což by ostatně mohlo být přínosem i pro další bádání v této oblasti.

7 Seznam literatury

- BAUEROVÁ, Anna. *Keltové v Čechách: průvodce po památkách keltské kultury*. Vyd. 1. V Praze: Paseka, 1996, 190 s. ISBN 80-718-5054-3.
- BELLINGHAM, David. *Keltská mytologie*. 1. vyd. Překlad Miroslava Klímová. Praha: Volvo Glosátor, 1996, 128 s. ISBN 80-720-7013-4.
- BOUZEK, Jan. *Keltové českých zemí v evropském kontextu*. Vyd. 2. Praha: Triton, c2009, 187 s., [24] s. obr. přel. ISBN 978-807-3872-335.
- CAESAR, Gaius Julius. *Zápisky o válce galské*. Vyd. v SNKLU 1. Překlad Ivan Bureš. Praha: Státní nakladatelství krásné literatury a umění, 1964, 275 s. Živá díla minulosti (Státní nakladatelství krásné literatury, hudby a umění; Odeon), sv. 36.
- ČIŽMÁŘOVÁ, Jana. *Encyklopedie Keltů na Moravě a ve Slezsku*. 1. vyd. Praha: Libri, 2004, 367 s. ISBN 80-727-7249-X.
- ELIADE, Mircea. *Dějiny náboženského myšlení*. 1. vyd. Překlad Kateřina Dejmalová. Praha: Oikoymenh, 1996, 463 s. Oikúmené. ISBN 80-860-0519-4.
- ELLIS, Peter Berresford. *První tisíciletí keltských dějin: Keltové 1000 př.Kr.-51 po Kr.* Vyd. 1. Praha: Brána, 1996, 235 s., [8] s. obr. příloh. ISBN 80-859-4646-7.
- FILIP, Jan. *Keltská civilizace a její dědictví*. 4. rozšířené vyd. Praha: Academia, 1995, 259 s. ISBN 80-200-0526-9.
- FRAZER, James George. *Zlatá ratolest: Magie, mýty, náboženství*. 2. vyd. Praha: Mladá fronta, 1994, 632 s. ISBN 80-204-0488-0.
- KOLEKTIV. *Přehled pravěku světa*. V Praze: Univerzita Karlova, 1977, 255 s.
- NEJEDLÝ, Zdeněk. *Dějiny národa českého: Starověk*. 1. vyd. Praha: Svoboda, 1949, 451 s.
- MACKILLOP, James. *Keltské bájesloví: průvodce keltskou mythologií*. Vyd. 1. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2009, 411 s. Mythologie. ISBN 978-807-1068-815.
- PLEINER, Radomír a Alena RYBOVÁ. *Pravěké dějiny Čech*. Vyd. 1. Praha: Academia, 1978, 870 p., [52] leaves of plates.
- PODBORSKÝ, Vladimír. *Dějiny pravěku a rané doby dějinné*. 3. vyd. Brno: Masarykova univerzita, Filozofická fakulta, Ústav archeologie a muzeologie, 2006, 325 s. ISBN 80-210-4153-6.
- PODBORSKÝ, Vladimír. *Náboženství našich prapředků*. Vyd. 1. Brno: Masarykova univerzita, Filozofická fakulta, 1994, 177 s. Věda do kapsy, sv. 7. ISBN 80-210-0970-5.

PODBORSKÝ, Vladimír. *Náboženství pravěkých Evropanů*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2006, 607 s. ISBN 80-210-4178-1.

VLČKOVÁ, Jitka. *Encyklopedie keltské mytologie*. 1. vyd. Praha: Nakl. Libri, 2002, 323 p. ISBN 80-727-7066-7.

8 Resumé

The author in her bachelor thesis devoted to the history and development of the Celts in our territory and the main emphasis was put on Celtic mythology. The basis, therefore, was to combine these two major, not a non self-standing themes in one unit so as to obtain an integrated view of the life of the Celts on the Czech territory.

For the historical roots of ProtoCelts the author gives to the bronze age and gradually guides us through the basic historical facts up to change the AD and Lateen period. This period is followed by the most dedicated work space, thanks to the richer archeological discoveries compared to the previous period. At the same time, therefore, that the period of Lateen, was a period of the greatest prosperity of the Celtic culture.

Follow and the most comprehensive part of the whole work is devoted to Celtic mythology. In this area are the findings from our territory minimal and it would not therefore possible to give a comprehensive picture. Here, therefore, the author was forced, compared with the initial assumption, largely come from the findings of the Anglo-Saxon world and apply it to our conditions.

The result is thus a basic knowledge characterizing the Celtic society, its development, the arts and all pervading mythology.